

Onsdagen den 3 november

Kl. 19.30

Onsdagen den
3 november 1971*Allmänpolitisk
debatt*

Förhandlingarna leddes till en början av herr tredje vice talmannen.

§ 1 Allmänpolitisk debatt (forts.)

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Jag tänker inte - i motsats till herr Helén - ta kammarens tid i anspråk med att tala om vem som har sagt vad inför överläggningarna om organiserandet av denna debatt. Låt mig bara peka på att herr Heléns inlägg visar folkpartiledarens överdrivna benägenhet att diskutera bagateller.

Som gruppledare för den socialdemokratiska riksdagsgruppen kan jag med tillfredsställelse notera den gemensamma kommuniké de tre borgerliga partierna offentliggjort. Den är ett yrvaket försök att, om även i liten skala, skapa en alternativ politik. Något stort steg är det inte, heller inte något genomarbetat program. Men det är i alla fall en början.

Moderatledaren herr Bohman förtjänar att särskilt gratuleras. Han är den förste höger- eller moderatledare som på årtionden förunnats glädjen att bli sluten i en centerledares famn. Efter detta får man förmoda att herr Bohman betraktas som salongsfälig i bygdegårdar och föreningshus eller var helst han drar fram i centerbygder. Vilken glädje herr Fälldin kan få av att ha öppnat sin stora famn för honom får väl framtiden utvisa.

Sedan nu oppositionen samlat ihop sitt så länge kringdrivande och spridda jag blir det kanske möjligt att på nytt diskutera politikens innehåll. Vi kanske kan komma bort från den träta om formalia som så länge och i så hög grad engagerat borgerligheten. De turer som förevarit under höstriksdagens inledning har förvisso inte ingivit respekt för riksdagen och dess arbete. Jag syftar på den skendebatt som förts om vilka utskott som skall behandla vad, hur mycket utskotten skall skriva, när sammanträden skall hållas osv.

Låt mig i korthet redogöra för hur vår grupp uppfattat situationen och vad som väglett vårt handlande.

Under talmannens ordförandeskap har överläggningar förts mellan parti- och gruppledare rörande behandlingen av bl. a. de motioner som väckts av de borgerliga partierna och vänsterpartiet kommunisterna vid höstriksdagens början. De borgerliga partierna yrkade att ett särskilt utskott skulle tillsättas för att behandla dessa motioner, medan kommunisterna yrkade på remiss av de olika delförslagen till vederbörande utskott - det var fråga om sex utskott - alltefter innehållet i de olika motionsklämmarna. Från vårt håll har intagits den i vårt tycke enda rimliga ståndpunkten att samtliga motioner rörande konjunkturpolitiken

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

och därmed sammanhängande förslag skulle remitteras till finansutskottet som ju enligt riksdagsordningen har att behandla dessa frågor och göra den konjunkturpolitiska och budgetmässiga avvägningen. Huruvida finansutskottet önskade höra fackutskottets mening rörande de olika delförslagen ankom det på finansutskottet att besluta om. Den samlade bedömningen skulle dock ske i finansutskottet, och endast detta utskotts yttrande skulle i vederbörlig ordning behandlas i kammaren. Fackutskottet skulle med andra ord endast yttra sig till finansutskottet och ej direkt till kammaren, därest de tillfrågades av finansutskottet.

På riksdagens första dag uppnåddes enighet om att man skulle förfara på detta sätt. I finansutskottet utbröt trots detta en vild kalabalik, och de borgerliga yrkade att finansutskottet omedelbart skulle besluta utan hörande av fackutskotten. Finansutskottet beslöt dock att remittera motionerna till fackutskotten med anhållan att dessa snabbt skulle yttra sig i respektive frågor. Dagen efter detta beslut, alltså på en onsdag, kom så en hemställan från borgerliga ledamöter i dessa fackutskott att utskotten omedelbart, redan på torsdagen samma vecka, skulle samlas till extra sammanträde för att i all hast avge ett yttrande till finansutskottet, där underförstått frågorna som hängde ihop med dessa motioner med samma expressfart skulle manglas fram. Efter samråd avböjde alla utskottsordförande att kalla till extra sammanträde av såväl principiella som praktiska skäl.

Detta förfarande tänkte sig alltså de borgerliga trots att regeringen samma dag som motionerna lades vid en presskonferens förklarade sig ha för avsikt att i en tilläggsproposition föreslå en hel serie nya åtgärder i fråga om konjunkturstimulans och arbetsmarknadspolitik. Datum för denna propositions avlämnande angavs till den 2 november. Vad man begärde var alltså att såväl fackutskott som finansutskott skulle behandla och för riksdagen framlägga förslag om konjunktur- och arbetsmarknadspolitik utan hänsynstagande till alla de åtgärder som föreslogs i regeringens proposition. Riksdagen skulle besluta på basis av en mindre del av de förslag till åtgärder som förelåg och lämna huvuddelen av förslagen till en senare tidpunkt. I sanning en underlig form av samordnad och målinriktad konjunktur- och arbetsmarknadspolitik!

Skall man söka finna någon förklaring till allt detta taktiska agerande, så kan man inte undgå att se att vad som är huvudsaken för de borgerliga och deras agerande inte är omtanken om de arbetslösa utan en het åstundan att med alla medel söka komma åt regeringen. I stället för att i utskottsbehandlingen verka för samförstånds- och samarbetslösningar har man valt att agera främst omkring de tekniska frågorna om *var* och *hur* de olika förslagen skall behandlas.

Självklart skall oppositionspartierna med all kraft driva sin opposition och försöka få väljarnas förtroende för sin politik. De många taktiska manövrerna visar dock endast bristen på konstruktivitet och följdriktighet i de borgerliga partiernas politiska handlande. De frågor vi diskuterat i dag är alltför allvarliga och viktiga för att bli föremål för ett taktiskt spel. Låt oss i stället söka ta ett samlat grepp på hela problemet och finna lösningar som gagnar dem som kommit i kläm i dagens arbetsmarknads-situation. En långsiktig näringspolitik och en konstruktiv ekonomisk

politik krävs för att övervinna dagens svårigheter och kan inte ersättas av taktiska manövrer.

Låt oss tillsammans söka rehabilitera riksdagens anseende, som enligt vår uppfattning i den socialdemokratiska riksdagsgruppen har skadats genom de ständiga debatter som de borgerliga partierna tvingat oss att föra om det formella handläggandet av viktiga frågor. Är gårdagens borgerliga kommuniké – hurudan den nu än må vara – ett tecken på en tillnyktring härvidlag, som gör att de borgerliga är beredda att diskutera sak och inte formalia, så är det att hälsa med tillfredsställelse. Då kan debatten röra sig om verkliga ting.

Herr ANTONSSON (c):

Herr talman! Jag skall inte kommentera herr Svanbergs beskrivning av procedurfrågorna i det här sammanhanget. Jag vill endast säga att jag reagerar när herr Svanberg ifrågasätter ärligheten i de strävanden som från vårt håll har ådagalagts när det gäller att få i gång snabbt verkande åtgärder mot arbetslösheten. Jag måste ställa frågan: Kan det vara något fel i en demokrati, att partier i enskilda frågor i ett mycket allvarligt läge kan komma överens i punktfrågor, som det här är fråga om? Jag tror att vår moderna demokrati bör ha nått så långt i utveckling att vi kan hylla en samarbetsideologi i stället för en konfrontationsideologi.

Det är ju alldeles fel, som herr Svanberg har påstått, att vi har syftat till att komma åt regeringen. Från denna talarstol har många gånger i dag vittnats om från vår nye partiledare herr Fälldin att vi från vart håll mycket uppriktigt har strävat efter att åstadkomma en så bred samling som möjligt.

Herr talman! Jag tror mig kunna konstatera att oppositionens konjunkturpolitiska förslag på höstriksdagens första dag har drivit regeringen till de åtgärder som så småningom resulterat i en proposition. På annat sätt kan man inte förklara att regeringen i ett mycket allvarligt sysselsättningsläge möter riksdagen med ett par stencilerade blad, där det presenteras förslag till åtgärder som tydligen tillkommit i allra största hast. Om regeringen hade insett lagets allvar, så hade man naturligtvis presenterat riksdagen en proposition med väl genomtänkta åtgärder, eftersom man har haft hela sommaren på sig. Men såvitt jag begriper har regeringen suttit fast i sin tro på att de åtgärder som man presenterade under sommarmånaderna skulle vara tillräckliga, så att vi lugnt skulle kunna avvakta en begynnande konjunkturuppgång.

Statsministern har i dag anklagat oppositionen för efterklokhet i konjunkturbedömningen. Jag tror ingen kan förneka att oppositionen redan i våras såg mycket allvarligt på konjunkturutvecklingen. För egen del framförde jag i remissdebatten i oktober 1970 en allvarlig varning för ett ändrat konjunkturläge. Jag skulle, herr talman, inte ha kommit på idén att åberopa en personlig ståndpunkt, om det inte varit så att jag i den remissdebatten presenterade centerpartiet i stället för den dåvarande partiledaren dr Hedlund. När statsministern nu anklagar oss för efterklokhet vill jag replikera med några korta citat av min ståndpunkt den 28 oktober 1970.

Jag sade att vi i god tid måste ha en handlingsberedskap för en

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

förändrad konjunktur. Jag tillade: "Personligen tror jag att vi kan möta ett ändrat konjunkturläge redan under första halvåret nästa år", dvs. innevarande år. Jag fortsatte: "Jag vill i några punkter ange de viktigaste åtgärderna i en beredskapsplan för en nedåtgående konjunktur."

Sedan räknade jag upp några punkter. För det första att kreditrestriktionerna bör lättas. Jag byggde den ståndpunkten på att man hade gjort en industrienkät som visat att företag med under 200 anställda hade fått skära ner hela 40 procent av sin beräknade investeringsvolym för 1970 jämfört med investeringsvärdet 1969. Jag såg det som mycket allvarligt eftersom dessa företag med under 200 anställda - om min minnesbild är riktig - sysselsätter cirka 70 procent av landets arbetare och tjänstemän. Jag framhöll för det andra att räntan bör sänkas och för det tredje att investeringsfonderna bör frisläppas och för det fjärde att man bör pröva etableringskontroll i de tre storstadsregionerna. Jag tillade: "Jag har velat presentera dessa punkter därför att regeringens konjunkturpolitiska åtgärder som regel har kommit för sent."

Jag måste säga, herr talman, att jag inte är särskilt glad åt att jag fick rätt i detta fall. Det är väl så att full sysselsättning sedan årtionden med all rätt betraktas som nyckeln till ekonomisk trygghet och välbefinnande för alla. Dagens situation med den allvarliga akuta arbetslöshetskris som vi diskuterar samt ytterligare hot om friställningar och företagsnedläggningar måste därför helt naturligt ses med stark oro både hos oss politiker och hos gemene man som berörs därav.

Statsministern anklagade i sitt huvudanförande oppositionen för ekonomiskt lättsinne när man nu lagt fram detta program. Jag kan inte förstå att man inte kan erkänna den vedertagna moderna konjunkturuppläggningsprincipen, när man redan på 1930-talet introducerade principen att man i nedgångstider skall stimulera och spåda på köpkraften, pumpa ut pengar så att näringslivet kan fungera, och motsatsen vid högkonjunkturer.

Vad är det nu som är så märkvärdigt i detta fall, när man budgetåret 1969/70 hade en underbalansering av budgeten på nära 4 miljarder kronor, närmare bestämt 3,8 miljarder, och detta mitt i en brinnande högkonjunktur. Jag tror man då skall vara försiktig med anklagelser i detta fall.

Jag kan gärna hålla med dem som säger att man inte utan invändningar kan jämföra dagens situation med 1930-talets eller med gamla tiders massarbetslöshet. De höga arbetslöshetssiffrorna just nu är emellertid samtidigt en påminnelse om att den fulla sysselsättningen inte är något som kommer av sig självt eller något som vi får gratis. Den snabba strukturuomvandlingen har skapat nya risker för arbetslöshet, och ytterligare risker kommer helt visst att skapas i framtiden. Att försöka förverkliga rätten till arbete för alla som vill ha arbete är och förblir en av de viktigaste målsättningarna i vårt samhällsarbete. Samtidigt växer kraven - det vet vi alla - på förbättrad arbetsmiljö och rätt till insyn och medbestämmanderätt i arbetet, frågor som vi i centern också anser vara ytterligt angelägna.

Sedan socialdemokratin har avvisat den breda samling som centerns partiledare inbjöd till har vi i det allvarliga krisläge vari vi befinner oss ansett det angeläget att med största möjliga parlamentariska tyngd och

bredd föra fram de förslag till åtgärder där vi står nära varandra. Det har skett tillsammans med andra partier på punkter där vi har gemensamma krav.

En avmattning i konjunkturen av det slag, som vi nu upplever, träffar givetvis inte alla branscher och företagsgrupper lika hårt. Vissa exportindustrier har klarat sig relativt hyggligt. Ingen regel är dock utan undantag. Ett sådant mycket viktigt undantag är skogsindustrin, något som har sin speciella betydelse eftersom den näringen i så hög grad är lokaliserad till områden där arbetstillgången allmänt sett är dålig. Dessutom är vi, som alla vet, valutamässigt mycket starkt beroende av vad vi exporterar från skogsindustrin.

Att företag läggs ner innebär givetvis också att vi i större utsträckning än tidigare blir hänvisade till import även av nödvändighetsvaror och därmed får en ytterligare påfrestning på valutaställningen. Men denna utveckling har också en beredskapspolitisk sida som jag tycker att man ofta negligerar i debatten. På många vitala varuområden blir vi genom den relativt sett minskade hemmaproduktionen alltmer beroende av import från utlandet. Att ha en allsidig hemmaproduktion får anses nästan lika angeläget som att ha ett så starkt militärt försvar som vi anser möjligt och riktigt. De beredskapspolitiska frågorna måste därför enligt min värdering i mycket högre grad än nu uppmärksammas i den näringspolitiska debatten.

Statsministern sade i sitt anförande i förmiddags att oppositionens förslag är orimligt. Nej det som är orimligt tycker jag är arbetslösheten! Den är den största och svåraste på årtionden – det behöver inte understrykas. Det krävs kraftåtgärder mot den – det behöver knappast heller understrykas – men det är just dessa kraftåtgärder som har saknats i regeringspolitiken hittills. Därför är det i realiteten regeringspolitiken som hittills har varit orimlig i det här fallet.

Det är lätt att säga, att det mesta beror på andra – dvs. på den internationella konjunkturedgången. Det är sant att vårt land är mycket beroende av ekonomin i andra länder, eftersom vi som industriland har ett mycket utvecklat handelsutbyte på det internationella planet.

Men den svåra arbetslösheten vi har i dag har sina orsaker främst här hemma. Exportökningen har ju varit väsentligt större än importökningen. Då går det inte att skylla arbetslösheten på den internationella konjunkturen. Det går inte ihop. Men sedan tror jag, herr talman, att vi kommer att få svårigheter en tid framåt med att hålla exporten uppe.

Det har ju under hela detta år stått klart att regeringen och oppositionen bedömt konjunktursituationen väsentligt olika. Regeringen har sagt att det inte skulle bli någon allvarlig konjunkturedgång. Det skulle snart bli en konjunkturuppgång.

Vår bedömning har varit att det krävdes kraftfulla och, inte minst, generella åtgärder för att stimulera konjunkturen. Vi förde fram dessa krav under vårriksdagen.

Vi har upprepat dem gång på gång. Jag vill gärna notera att Landsorganisationen hade samma inställning på sin kongress och också har framfört denna bedömning till regeringen. Men regeringen har tydligen hela tiden tyckt sig se konjunkturuppgången bakom hörnet. Det

är nu inte särskilt roligt att konstatera att regeringen hade fel och vi hade rätt ty beviset är just den svåra arbetslösheten.

Finansminister Sträng höll häromdagen ett nytt optimistiskt tal och sade att det blir bättre nästa år. Det har herr Sträng sagt varje år. Det brukar stå så i hans finansplaner. Jag vill gärna säga att det är trevligt med en glad och optimistisk finansminister – men som det hittills har varit måste jag tillägga att det blir samhällsekonomiskt dyrt.

Men det är ändå inte herr Strängs kroniska optimism som utgör skiljelinjen mellan oss och regeringen, utan det är, vad beträffar arbetslösheten och konjunkturen, en skiljaktig syn på näringspolitiken. Det talades för några år sedan så väldigt mycket om regeringens nya näringspolitik. Sedan var det tyst ett bra slag, och man trodde att den hade kommit bort någonstans i kanslihuset. Nu börjar vi förstå att regeringen inte hade någon annan näringspolitik än den som den visat under konjunkturedgången. Och det är enligt min mening en felaktig politik – felaktig därför att om man accepterar en blandekonomi med de moderna styrmedel, som vi där måste ha över det privata näringslivet, och konstaterar att företagsamheten till 95 procent vilar i enskilda händer, måste man inse att näringspolitikens huvudmål måste vara att stimulera denna företagsamhet, såvida man inte har långtgående krav på att förstatliga delar av näringslivet.

I en aktiv näringspolitik måste utöver detta finnas såväl generella som selektiva åtgärder. Det tror jag vi är ense om. Men det som skiljer oss åt är frågan om avvägningen. Regeringen vill ha mer av selektiva åtgärder och mindre av generella. Vår uppfattning är att man måste ha så mycket av generella åtgärder att näringslivet kan fungera tillfredsställande. Vi måste skapa tillräckliga resurser så att vi får arbete och näringslivet blir konkurrenskraftigt. Driver man den selektiva linjen ensidigt, betyder det att man i ett konjunkturläge som det vi nu har först låter arbetslösheten uppstå för att sedan kunna ingripa mot den. Det är det vi nu ser exempel på. Jag är övertygad om att mera av generella åtgärder insatta vid rätt tidpunkt skulle, åtminstone i stor utsträckning, ha hindrat arbetslösheten att uppstå.

I dag vet vi att industrins kapacitet i många fall inte utnyttjas till mer än ca 50 procent, och det måste vara ett bevis för att arbete och näringsliv inte fått tillfredsställande förutsättningar. Det är i sin tur ett bevis för att de generella åtgärderna har varit otillräckliga.

Detta är nämligen ingen ny skiljelinje. Men det är särskilt lätt att se den nu i arbetslöshetskrisen. Jag tvekar inte att säga att regeringen länge fört en felaktig näringspolitik och att det är det som är orsaken till de svåra problem vi nu har i samhällsekonomi och näringsliv. Sedan mitten av 1960-talet har det stora problemet i vår samhällsekonomi varit att vi icke har lyckats att i tillräcklig grad förnya produktionsapparaten och bygga ut näringslivets kapacitet. Industrinvesteringarna har sackat efter under i stort sett hela 1960-talet. De har ökat med – om jag minns rätt – bara 1 à 2 procent om året, och det måste betraktas som helt otillräckligt. Vårt land riskerar med andra ord att komma på efterkälken i den internationella konkurrensen.

Det är inte så att regeringen inte haft detta klart för sig. Finansmi-

nistern har, såvitt jag minns, varje år skrivit i sin finansplan att nu måste industriinvesteringarna få företräde. Han har tillagt att detta är nödvändigt, om vi skall kunna klara sysselsättningen och tryggheten. Men det har icke lyckats. Varje år har investeringsuppgången blivit väsentligt lägre än vad finansministern ansett nödvändigt. Sedan har han sagt, som jag redan har antytt, att det blir bättre nästa år. Men nu har det gått så många år att det börjar bli bevisat vad finansministern skrev för ganska länge sedan, nämligen att vi icke klarar sysselsättningen och tryggheten om vi inte klarar industriinvesteringarna.

Är det så att näringslivet är efter år inte förmår investera i tillräcklig utsträckning, måste det helt enkelt bero på att den ekonomiska politiken och näringspolitiken ligger fel. Jag kan för min del inte se någon annan förklaring.

Inte ens under högkonjunkturåren 1969 och 1970 kunde industriinvesteringarna öka i den takt som ansetts genomsnittligt nödvändig. De hölls direkt tillbaka av regeringens ekonomiska politik dels genom räntevapnet, dels genom de mycket hårda kreditrestriktionerna. Då kunde man också notera följderna av tidigare års misslyckande med industriinvesteringarna. Vårt näringsliv hade helt enkelt inte tillräcklig kapacitet att till fullo utnyttja den positiva exportkonjunktur som vi hade ett tag. Vi förlorade mark i den internationella konkurrensen. Jag tror att det har haft sina konsekvenser också i den nuvarande sysselsättningskrisen.

Det är enligt min mening särskilt allvarligt att det är de mindre och medelstora företagen som drabbats hårdast. De tvingades genom regeringspolitiken att minska sina investeringar under högkonjunkturen, som jag har antytt. Antalet företagsnedläggelser steg trots den högkonjunktur vi hade 1969 och 1970. Det betydde arbetslöshet och andra svårigheter för många, och det är, tycker jag, ett bevis för att regeringens strukturpolitik – dess uppfattning om hur snabbt strukturförändringarna bör gå i näringslivet – ligger fel.

Det finns så många socialdemokratiska uttalanden med en överdriven tro på endast mycket stora företag. Jag vet inte om det är så att man i den blandekonomi, som herr Palme lovat bevara, tycker att ett näringsliv med ett färre antal större företag är det som mest liknar ett socialistiskt samhälle - det undandrar sig min bedömning. Men om det är så, anser jag att det är ett huvudfel i den socialdemokratiska politiken. Vi behöver, vill jag säga, särskilt den framstegskraft som finns i de mindre och medelstora företagen – och de är ju, herr talman, trots allt fortfarande de vanligaste företagen i vårt land.

Vi vet att vi åren framöver måste väsentligt öka vår konkurrenskraft mot utlandet. Långtidsutredningen har sagt att vi måste ha ett överskott i betalningsbalansen på 2 å 3 miljarder kronor per år. Den uppgiften kan vi inte klara om inte de medelstora företagen får bättre möjligheter att hävda sig såväl på utlandsmarknaden som i importkonkurrensen. Håller man ett alltför kärvt klimat över de mindre företagen, så betyder det ju att man inte tar till vara de utvecklingsmöjligheter som de representerar. Jag måste säga att detta tyvärr ofta har kännetecknat regeringspolitiken.

Nu i arbetslöshetskrisen är vi väl alla överens om att den viktigaste

uppgiften måste vara att så snart som möjligt återställa en god aktivitet i näringslivet. Vi måste skapa goda förutsättningar för arbete och näringsliv. Det är därför som vi från vårt håll så envist har manat regeringen till generella åtgärder. Jag kan åter notera att LO haft samma inställning, samma bedömning som vi i våras och senare under året, och visst har regeringen delvis – det skall inte förnekas – gått med på sådana åtgärder: räntesänkningen, investeringsavdragen och successivt ett alltmer generellt frisläppande av investeringsfonderna. Men – och det är ingen sliten klyscha utan det måste upprepas – dessa åtgärder har kommit för sent och varit otillräckliga. Jag tycker att när man kan konstatera att kapaciteten i delar av näringslivet i dag inte utnyttjas till mer än 50 procent så är det ett bevis för riktigheten av vad jag nu har sagt.

I årets finansplan sade finansministern att industriinvesteringarna skulle öka med 12 procent. Jag tror att vi som vanligt får vara glada om vi når ungefär hälften, och då är det fortfarande under det genomsnitt som långtidsutredningen ansett nödvändigt – 6,5 procent. Nu säger regeringen med hänvisning till konjunkturrapporten att det blir bättre nästa år, och det får vi hoppas. Men sysselsättningsmöjligheterna inom industri och varuproduktion är icke ljusa – det vill jag poängtera – om man skall tro konjunkturrapporten. Det är det allvarliga. Vi får en ökad sysselsättning genom den förkortade arbetstiden, vi får en ökad sysselsättning genom insatser inom servicesektorn och när det gäller statens och kommunernas konsumtion och investeringar. Det är alltså ingen lät mig säga direkt basproduktion som blir följderna av en eventuell konjunkturuppgång, och det är just det jag menar att vi i dagsläget hade behövt.

Regeringen har i dag sagt att det skulle bli ett alltför stort gap i budgeten och att det skulle bli en ny inflation, om de åtgärder som vi föreslagit skulle vidtas. Men det behöver det inte bli om man iakttar tillräcklig flexibilitet i den konjunkturpolitik som är nödvändig att driva.

Herr Palme talade i sitt anförande i dag om blandekonomi som skulle bestå men inte vara oförändrad. Jag tror att det skulle vara välgörande om regeringen funderade igenom vilken typ av blandekonomi den egentligen vill ha. Det vore lättare att få den att fungera, om man hade en klar uppfattning därvidlag. Nu har man så ofta fått höra från regeringshåll att arbetslösheten är näringslivets fel och att det inte är regeringens fel att företag läggs ned. Men företagsnedläggelser och arbetslöshet beror bl. a. på att det inte finns tillfredsställande förutsättningar när det gäller kapitalsektorn, när det gäller ränteläget osv., och då kan man inte frita regeringens näringspolitik i det här fallet.

Herr Palme talade också om motsättningarna i samhället. Där ligger, tror jag, ett stort misstag – alltså om man betraktar samhälle och näringsliv som två motparter till varandra, två motståndare som skall bekriega varandra och bevaka varandra och brottas med varandra. Jag tror att denna motviktsideologi, om man kan kalla den så, är felaktig för en blandekonomi. Man tycks tro att det måste vara en ständig kamp mellan samhälle och näringsliv och att det är bäst att hålla näringslivet kort. Men det är fel grepp och fel näringspolitik i denna motviktsideologi, som kanske får betraktas som en – vad vet jag – marxistisk eftersläpning som regeringen ännu inte lyckats frigöra sig från. I en blandekonomi passar

det definitivt bättre med en samarbetsidé. Samhället och näringslivet måste med andra ord göra ett arbete tillsammans, och det är detta som näringspolitiken skall inriktas på. För detta behövs, som vi har krävt åtskilliga gånger, ett näringspolitiskt handlingsprogram, så väl preciserat som möjligt.

Jag tror alltså att det blir bättre resultat om man samarbetar än om man slåss med varandra. Då blir det mer att fördela, inte minst för staten och de många uppgifter som vi har att gemensamt lösa genom samhället. Jag tror att det skulle vara lyckligt om statsministern vill göra detta till ett huvudtema i sina framtida visioner. Kanske skulle det t. o. m. kunna medföra att herr Palme slipper ifrån det brydsamma i att då och då konstatera, att regeringen måste rycka fram ett stycke för att ta ledningen. Oppositionen har ju i höst legat väl framme. Det måste vara ett allvarligt fel på en regering som så ofta hamnar i det läget. Det är aldrig bra med ryckiga lopp i detta sammanhang.

En del människor - och bland dem tydligen finansministern - har i den senaste konjunkturrapporten tyckt sig kunna spåra vissa tecken till förbättringar i den ekonomiska situationen under nästa år, men jag vill än en gång betona att vad man då främst tar fasta på är den sysselsättnings-effekt som följer med arbetstidsförkortningen, vilken träder i kraft vid årsskiftet, samt en viss fortsatt expansion inom den offentliga sektorn. Då måste vi också ta med i bilden att det i det fallet inte rör sig om en sysselsättningseffekt som ger något tillskott till den direkta produktionen. I det perspektivet är det mycket tråkigt att konjunkturrapporten visar en dyster bild, när man ser på förutsättningarna för ytterligare industriinvesteringar.

Det har under de senaste åren rått enighet om att hålla tillbaka statens och kommunernas investeringar och konsumtion för att på det sättet bereda ökat utrymme för en utbyggnad av industri, handel, jordbruk och andra grenar av näringslivet. Regeringssidans politik har visserligen inte lyckats leva upp till den föresatsen, men jag menar att vi fördenskull inte får ge avkall på målsättningen. Resurserna måste i dag och under hela 1970-talet i första hand inriktas på ett starkt näringsliv, alltså ett näringsliv med mycket god konkurrensförmåga. Jag säger detta därför att slutprodukten måste bli bättre möjligheter för anställda och företagare att öka sin materiella standard.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Antonsson gjorde i början av sitt anförande ett uttalande, som jag hade mycket svårt att förstå. Han sade: Vi har inte alls velat komma åt regeringen. Vi har velat samförstånd. Vi har velat diskutera och bli sams med alla. Men varför har ni då inte velat i utskottet behandla alla förslag som fanns, både regeringens förslag och de borgerligas motioner, och ur dem försökt få fram en samförstånds-lösning? Menar verkligen herr Antonsson att ett samförstånd skulle komma av att man satte sig ned och särbehandlade de borgerligas motioner, och sedan skulle regeringen möjligen ansluta sig till dem? Är det vad ni menar med samarbete?

Nej, herr Antonsson, jag tycker att ni i detta fall klart har valt sida. Ni

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

har bundit er för en politik, som i huvudsak innebär momssänkningar, skattesänkningar och sådana saker men mycket av litet av selektiva inslag. Ni menar att ni inte kan vara med om socialdemokraternas selektiva åtgärder.

Som norrlänning måste jag här upprepa statsministerns fråga tidigare i dag: Tror herr Antonsson att en momssänkning och en sänkning av arbetsgivaravgiften skulle innebära någon lättnad för Norrlands kommuner? Skulle gruvorna, järnindustrin, skogen och massaindustrin i Norrbotten få någon som helst fördel av detta och de selektiva åtgärderna kunna undvaras?

Vi upplever det så att de selektiva åtgärder som regeringen står för betyder oerhört mycket i Norrland för att hjälpa de människor som har kommit i kläm i rådande arbetsmarknadssituation. Dessa åtgärder är en hjälp för de arbetslösa människorna och för de eftersatta regionerna. De problemen löser man inte med någon form av allmänt fluffiga skattesänkingsåtgärder.

Sedan sade herr Antonsson att han anser att alla skall ha rätt till arbete och att vi skall ha en bättre miljövärd, mera ekonomisk demokrati osv., allt sådana saker som jag gärna håller med honom om. Men då vill jag fråga: Anser herr Antonsson det vara ett lämpligt sätt att starta det arbetet på att ta ifrån statskassan så mycket pengar att det inte ges några möjligheter att lyckas med arbetet? Eller klarar ni det också med skattesänkningar?

Sedan sade herr Antonsson att när det gäller selektiva och generella åtgärder så måste det vara ett både-och, och det är väl riktigt, men socialdemokraterna vill ha för mycket selektiva åtgärder; vi vill ha en lämplig blandning – ordet "lagom" låg så nära.

Herr Antonsson, det där med lagom blandning erinrar mig om den där trädirektören i Norrland som råkade åka taxi och bjöd sin chaufför på en cigarr. Chauffören röker cigarren ungefär till hälften och så slänger han den. Så frågar direktören: Nå, hur var cigarren? – Jo, den var lagom, svarade chauffören. – Lagom, vad menar ni med det? – Jo, hade den varit bättre så hade direktören säkerligen inte bjudit på den. Och hade den varit sämre, då hade jag inte kunnat röka den alls.

Akta er i centern så att inte ert näringspolitiska program framstår som lagom på det sättet. Blir programmet det minsta lilla sämre, blir det alldeles odugligt.

Herr ANTONSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till herr Svanberg säga att den förståelse vi fått från exempelvis Landsorganisationen i en gemensam konjunkturpolitisk bedömning, där jag vet att Arne Geijer framfört kravet på generella åtgärder till regeringen, visar väl om något att vi måste vara inne på rätt väg enligt herr Svanbergs bedömning.

När det gäller samförståndet vill jag understryka att vi har ansett snabbheten i åtgärderna så väsentlig att vi har sagt: Låt oss bryta ut vissa punkter, generellt verkande åtgärder, och se efter om det kan bli enighet om dem. Det är fråga om tillfälliga skattesänkningar. När det gäller momsens har vi klart deklarerat att senast vid budgetårsskiftet skall frågan

omprövas. Men det är väl ingen tvekan om att en momssänkning måste stimulera konsumtionen och skapa lättnader för dem som har de minsta inkomsterna och för vilka exempelvis matkostnaderna är en dryg post.

Beträffande arbetsgivaravgiften går det inte att hävda att den skulle hamna i företagarnas egna fickor. Jag tror att varje löntagare i dag är tillräckligt intelligent för att räkna ut att vi, om inte arbetsgivaravgiften funnits, hade haft ett 2-procentigt ökat löneutrymme. Men när vi har sagt: Låt oss ta bort den temporärt så är det just för att stimulera investeringsviljan hos företagsamheten.

Eftersom herr Svanberg så starkt noterar att man vill ta bort skatter, vill jag fråga: Har herr Svanberg inte observerat den klassiska konjunkturpolitik som infördes under 1930-talet? Den innebar att man skulle förfara just på det här sättet: Pumpa ut pengar i näringslivet under lågkonjunkturer och föra en stram politik i högkonjunkturer för att få balans i samhället när det gäller företagssidan.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad som händer nu, herr Antonsson, är att pengar pumpas ut i näringslivet via regeringens åtgärder. Det är precis samma sak som skedde på 1930-talet. På 1930-talet ställde man inte i utsikt att man skulle stimulera konjunkturen genom att tillsammans med högern, som det då hette, utreda skattesänkningar för en massa människor längre fram.

Talet om att ni företräder någon trettioårspolitik à la Wigforss är det lika litet innehåll och sanning i som i herr Antonssons uttalande här nyss att han också handlar på LO:s vägnar. LO har aldrig varit inne på det här programmet. LO-ordföranden har talat om en räntesänkning. Han kommer emellertid själv att hålla ett anförande i morgon, såvitt jag kan förstå av talarlistan, och jag har ingen anledning att nu gå närmare in på LO:s uttalanden.

Herr ANTONSSON (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte att det skall lyckas herr Svanberg att inbilla den allmänna opinionen att centern utlovar några skattelättnader generellt och på sikt för exempelvis de högre inkomstskikten i det här landet. Vad vi har sagt är det som vår partiledare har upprepat här i dag och som vi framfört i en motion förra året, nämligen att vi vill ha till stånd en undersökning om för det första huruvida man inte kan ordna det bättre för dem som är faktiskt sambeskattade, dvs. makar som arbetar i samma företag, för det andra huruvida man inte kan åstadkomma ett bättre skattesystem för de allra lägsta inkomsttagarna. Vi önskar också att frågan om indexregleringen skall undersökas.

Några skattelättnader på andra punkter vill vi inte acceptera. Men det måste ligga i de små inkomsttagarnas intresse att vi får ett skattesystem där alla — exempelvis även två makar som arbetar gemensamt i ett eget företag — blir likvärdigt ställda. Det måste vara fel att de allra lägsta inkomsttagarna har en ekonomisk nackdel av det skattesystem som beslöts förra året.

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

Fru andre vice talmannen NETTELBRANDT (fp):

Herr talman! Efter den mycket omfattande konjunkturpolitiska partiledarvända som vi haft skall jag koncentrera mig på ett par frågor. Men det måste i alla fall tillåtas mig - inte minst efter det senaste replikskiftet - att ge uttryck för en enda reflexion: Menar verkligen regeringspartiets företrädare att det inte är någon allvarlig avsikt med samarbetsviljan, bara därför att oppositionen inte velat vänta med åtgärder tills regeringspartiet blivit färdigt med sitt konjunkturpaket? Om någon kunnat vara klar i tid med sina förslag, så är det väl regeringen som har ett helt kanslihus med experter till sitt förfogande.

Det är många grupper i samhället som nu upplever sin vardagssituation som bekymmersam. Det gäller inte minst folkpensionärer och barnfamiljer. De har verkligen kommit i kläm mellan reformerna. Det är ju inte alls så - som statsministern sade tidigare i dag - att de åtgärder som regeringen nu förbereder för barnfamiljerna är en tidigareläggning av den familjepolitiska reformen. Det är i stället en tidigare senareläggning av den reform som barnfamiljerna är efter år har lovat.

Den berömda skattereformen har visst inte hållit vad den lovade. Den snabba inflationen, de höjda kommunalskatterna, de orimligt höga marginalskatterna i vanliga inkomstlagen - allt detta samverkar till en dyster helhetsbild.

En vanlig familjebudget kan se ut så här:

Två makars gemensamma levnadsomkostnader	850:-
Ett barn under 9 år	170:-
Ett barn i åldern 9-15 år	255:-
Omkostnader för förvärvsarbete	100:-
Bostadskostnad för tre rum och kök	650:-

Det ger levnadsomkostnader per månad på ca 2 000 kronor. För att få så mycket pengar kvar efter skatt i en kommun med 23 kronor i kommunalskatt behöver familjen tjäna ungefär 40 000 kronor före skatt. Detta har skapat socialhjälsberoende för familjer med inkomster på ända upp till 30 000 å 40 000 kronor per år.

Det är också i dessa inkomstskikt som osäkerheten är så stor, huruvida en extra arbetsinsats verkligen lönar sig. Vad händer egentligen med bostadstilläggen och de andra sociala förmånerna - för att inte tala om marginalskatterna - när inkomsterna stiger något? Alltför liten uppmärksamhet har ägnats just de frågorna. Alltför lätt talar man om att stödet till barnfamiljerna måste bestämmas efter inkomsterna, utan att man berör att man därmed också plussar på med nya tröskelproblem. Människor med vanliga inkomster får, som finansministern själv i dag gav exempel på, mycket höga marginalskatter.

Men ändå viktigare är kommunalskatterna, som för de allra flesta är den dominerande skattebördan i dag. En höjning slår hårdast mot de lågavlönade. Jag vill ge ett enda exempel. I en familj med två barn, där hustrun har lägre inkomst än 2 000 kronor hela året, är mannens inkomst 2 500 kronor per månad. Om familjen i år bor i en kommun, där kommunalskatten är 23 kronor, återstår av mannens inkomst 1 719 kronor per månad. För 1972 får familjeförsörjaren kanske 5 procents löneökning och hans lön blir alltså 2 625 kronor per månad. Om nu

kommunalskatten höjs 1972 med 2 kronor och således uppgår till 25 kronor, återstår för familjen efter preliminära skatteavdrag bara 1 680 kronor i lönekuvertet. Resultatet är alltså mycket dystert. 5 procents löneökning ger i den familjen en minskning med 39 kronor i budgeten.

Det är sannerligen inte förvånande att nu också TCO kräver inflationsskydd av skattesystemet genom indexreglering. Detta är den naturliga löntagarreaktionen mot ett system, som genom inflationen smyghöjer skatterna och negativt påverkar lusten till extra arbetsinsatser. De beräkningar som TCO-gruppen presenterar är i själva verket en svidande vidräkning med den skattereform som skulle ge två tredjedelar av svenska folket skattelättnader. TCO-gruppen sammanfattar sin rapport med ett konstaterande, att TCO inte kan acceptera den obetydliga ökning eller t. o. m. minskning av den privata standarden som kan förutses de närmaste åren för de flesta löntagarna beroende på skattesystemets utformning och prisstegringarna. Detta är ord och inga visor.

Jag vet inte om det var tjänstemännen som statsministern åsyftade i morse, när han kallade det en gnällig kverulans av konservativ typ, om man talar om svårigheterna i den vardagssituation som vi nu har i Sverige utan att varje gång erinra om att vi i jämförelse med nästan alla andra länder onekligen är ett ovanligt lyckligt lottat land. Inte minst debatten här i går om Östbengalen kan väl bestyrka detta senare självklara faktum, även om det inte varje gång tilläggs.

Visst är det bekvämt för en finansminister att ha en inbyggd inflationsmekanism, som automatiskt ger honom 800 miljoner kronor mer per år på grund av höjda skatter. Men finansministern bör – inte minst med tanke på alla som känner sig svikna av hans skattesänkingslöften – låta undersöka vilka effekter det nuvarande skattesystemet har på samhällsekonomin, för löntagarna och för hushållen.

En annan fråga som berör och upprör många människor är trafiksituationen. Alla är på något sätt berörda av bristfälliga kommunikationer, av osäkerheten på vägarna, av ständigt höjda biljettpreiser, av bilköer etc. Den allt häftigare kritiken är inte endast en övergående oro, som är beroende av något slags överromantisk syn på ett antal järnvägar som hotas. Allvaret i de klagande ljuden har nu trängt igenom, och det är klokt av regeringen att inte ännu en gång möta folkets representanter i riksdagen utan att ha gjort något åt situationen. Så föddes i all hast det enligt kommunikationsministern "viktigaste beslutet på trafikområdet sedan 1963" och presenterades i skuggan av regeringens hopradsade konjunkturpaket. En landsomfattande regional trafikplanering är i och för sig välkommen, och kommunikationsministern skall hållas räkning för att han har förstått, att det är någonting åt det hållet som måste till.

De trafikpolitiska frågorna hörde till värriksdagens stora. Tyvärr blev folkpartiets ledamöter ensamma om att stå kvar vid kravet, att en fristående parlamentarisk utredning skulle ges i uppdrag att göra en total översyn av trafikpolitiken.

Jag tror att de som kompromissade med socialdemokraterna i utskottet och därmed gav uppdraget åt observationsorganet, den trafikpolitiska delegationen, känner sig lurade i dag. Delegationen skall

tydliga även i fortsättningen tilldelas rollen av en lägmält diskuterande herrklubb med en och annan resa på sitt program för att inte helt tappa kontakten med verkligheten. Regeringen har nu i stället valt att utvidga direktiven för en ren expertutredning.

Antalet överkörda utredningar börjar bli förfärande stort: skatteutredningen, låginkomstutredningen, reklamutredningen, familjepolitiska kommittén osv. Herr Norling är genom att ställa den trafikpolitiska delegationen utanför den landsomfattande trafikplaneringen på väg att fästa sin första utredningsskalp vid bältet.

Låt mig som hastigast antyda vad jag menar hade varit det naturliga sättet att få grepp om en komplicerad och ständigt förändrad trafikpolitisk situation. En parlamentarisk kommitté skulle ha satts att utifrån den gällande trafikpolitiken utarbeta ramar och riktlinjer för en ny trafikpolitik, där samordningskravet med regionalpolitiken, socialpolitiken, miljöpolitiken och trafiksäkerhetsaspekterna borde ha varit huvuduppgifterna. Under denna ledande och samordnande grupp skulle sedan hela kopplet av utredningar ha kunnat sättas in – gärna med trafikplaneringsutredningen som ett ledande expertorgan. Då skulle alltså de viktiga bitar som utreds i vägkostnadsutredningen, kollektivtrafikutredningen, bussbidragsutredningen, hamnutredningen och vilka det mera kan vara, ha kunnat sättas in i sitt sammanhang. För hur skall man kunna planera, om man t. ex. inte vet något om den förändrade kostnadssituationen mellan trafikslagen? Och hur skall man kunna föra in de ökade kraven på trafiksäkerhetsarbetet, t. ex. trafiksäkerhetsverkets olika planeringsalternativ för ökad trafiksäkerhet? Här skulle också naturligt komma in åtminstone två andra utredningar som vi har krävt, nämligen en ny järnvägskostnadsutredning och en översyn av luftfartspolitiken. Den härva av utredningar med ett mycket diffust inbördes samband som vi nu har kan bara tilltala dem som vill härska genom att söndra.

Att reda upp i utredningssnåret och ge utrymme för tillbörlig politisk insyn har nu inte kommunikationsministern tänkt sig. Den viktiga övergripande trafikplaneringen skall i stället gömmas på tjänstemannaplanet och det parlamentariska inflytandet lysa med sin frånvaro. Visserligen skall väl länsstyrelserna få reda på vad som skall uträttas – men direktiven kommer från kanslihuset. Till yttermera visso leds den rådgivande trafikplaneringsutredningen av departementets högsta tjänsteman. På det här sättet drar regeringen en slöja över den trafikpolitiska debatten.

I den magra presskommuniké om trafikplaneringen som vi tills vidare måste basera vår diskussion på säger kommunikationsministern att "viss återhållsamhet i fråga om ytterligare beslut rörande nedläggning av ytterligare järnvägslinjer" skall iakttas. Han har nämligen upptäckt att det järnvägsnät som vi har i dag inte i någon nämnvärd utsträckning kan motsvara en tillfredsställande trafikförsörjning.

Järnvägarna räcker inte till för att upprätthålla tillfredsställande trafikförsörjning. Kan det möjligen ha att göra med att han och tidigare kommunikationsministrar varit så flitiga med att lägga ned järnvägar?

Vad menar då herr Norling med "viss återhållsamhet"? När han fått frågan har han hittills, såvitt jag kunnat finna, endast exemplifierat med

inlandsbanan. Han har sagt att *den* inte skall röras nu före den 1 oktober 1974. Men de andra banorna då, som ligger på hans bord för avgörande? Hur går det med dem? Vad skall hända med t. ex. Arvika-Koppom, med Koppom-Bengtfors, med Falköping-Ulricehamn, med Ulricehamn-Landeryd, med Ulricehamn-Gånghester, med Jenny-Ankarsrum, med Ankarsrum-Hultsfred, med Eslöv-Tomelilla, med Ljusdal-Hudiksvall, med Jönköping-Vaggeryd, med Kattarp-Höganäs och med Älvsbyn-Piteå?

Är inte sanningen den, herr kommunikationsminister, att exemplet inlandsbanan är till intet förpliktande därför att den banan av försvarspolitiska skäl helt enkelt inte kan läggas ned. Om regeringen menar något med löftet om viss återhållsamhet, så ta ett annat exempel också. Nämn någon av de bandelar som jag räknade upp eller ge eranslutning till folkpartiets förslag att inte lägga ned en meter järnväg till förrån planeringen och överenskommelserna med kommuner och landsting är klara. Det skulle vara ett klokt första steg mot en trafikpolitik där samhällsekonomiska totalbedömningar får styra.

Till sist, herr talman, en enda sak om statsministerns morgonaförande. Med den verbala förmåga som är statsministern egen och med de bröstoner som inte är honom helt främmande informerades vi i morse om hur många goda ting framtiden kommer att bära i sitt sköte för löntagarna. Vi kan inte stå stilla – det kommer en lag om anställningstryggheten, sade statsministern, och då hoppades han att de borgerliga "icke surmulet möter dessa krav som ett inträng i gamla privilegier eller som ett hot mot kapitalägarnas rättigheter". Har verkligen statsministern glömt bort att Olof Palme och hans socialdemokratiska kolleger år efter år röstat ned varje folkpartiförslag som väckts om anställningstryggheten ända sedan 1957? En enda socialdemokrat – det skall gärna erkännas – Lennart Geijer, har stött våra krav.

Lagen om anställningstrygghet kunde för länge sedan ha varit ett faktum, om inte Olof Palmes parti i mer än ett decennium motarbetat den. Använd gärna bröstoner för att framtona den egna förträffligheten, men gör det åtminstone inte på ett område där voteringsprotokoll och debattprotokoll från många års riksdagar så hänsynslöst avslöjar hur omotiverat det är.

En försätligt formulerad fråga kan ibland fungera som ett påstående. Med den frågetekniken har statsministern i det spörsmål som jag har tagit upp givit en förvanskad bild av verkligheten. Det är den sortens våldförande på sanningen som så länge misskrediterat den politiska debatten. Jag skulle inte önska att statsministerämbetet också blev misskrediterat. Det vore därför värdefullt om statsministern för sin egen skull och för kammarens villo korrigerar sig genom ett beriktigande på denna punkt.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Världspolitiken befinner sig för närvarande i ett skede av betydelsefulla omgrupperingar. Tydligast kommer detta till uttryck i USA:s hållning och ställning. Misslyckandet i Vietnam, nyordningen i Europa, svårigheterna att med u-landshjälp vända stagnationen i den

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

fattiga världen till en konstruktiv utveckling och de inhemska ekonomiska påfrestningarna har i allt högre grad trängt verkligheten närmare in på USA. Amerikas utrikespolitik, som länge har burit präge! av den amerikanska drömmens idealism men också moralism och självrättfärdighet, har under senare år snabbt förändrats i riktning mot en realpolitik som bygger på att det inte finns permanenta allianser utan bara permanenta intressen.

Jag tror att den nya världspolitiken även för vår del kommer att innebära förändringar och överraskningar. I det storpolitiska och storekonomiska nya läget gäller det för oss att finna vår plats. Denna uppgift har inte med tillräcklig kraft kommit till uttryck i vår politik. Det vill tyckas som om Sverige förlitar sig på ett status quo, som inte kommer att finnas. Sverige blickar inte in i den europeiska framtiden. Sverige blundar.

Vi kommer inte med i det nya Europa. Vi har gradvis försvagat våra ekonomiska möjligheter att hålla det försvar som är en förutsättning för internationellt oberoende och neutralitet. Vi har börjat ägna oss åt en utrikespolitik av det mera mästrande slaget -- så svår att lyckosamt bedriva för ett litet land. Vi är beredda att förklara var gränsen för mänsklig anständighet går, om bara den gränsen går tillräckligt långt borta från Sverige. Vi deklarerar, att vi i det internationella umgänget klart och ärligt skall säga vår mening, men hos starka grannar tyder våra handlingar på att rösten ganska snabbt förstäms. Det är en absurd vinglighet som har kännetecknat regeringens förklaringar av sitt uppträdande i vad gäller utdelandet av Solsjenitsyns nobelpris.

I ett annat sammanhang säger vi oss vara u-ländernas champion, oegennyttigare och ädlare än andra, men jag undrar om vi inte för närvarande för en ekonomisk politik som snart kan komma att avslöja oss på den punkten. Atagandet att budgetåret 1974/75 i u-landshjälp ge 1 procent av vår bruttonationalprodukt kan genom regeringens ekonomiska politik så småningom komma att tillhöra de visioner som vi men inte andra tycks vilja leva på.

Vi för nu en utrikespolitik och en utrikesekonomisk politik som inte nog tar hänsyn till begränsningarna i våra politiska, moraliska och ekonomiska resurser. Fortsätter vi så, herr talman, är det min uppfattning att Sveriges ställning internationellt kommer att gradvis försämrast. Den viktigaste och nu mest aktuella orsaken till detta är vår misslyckade Europapolitik -- och det är den jag framför allt kommer att uppehålla mig vid i mitt anförande.

Misslyckandet i EEC-politiken är dubbelt. Vi kom inte att på långt när uppnå det mål som vi har föresatt oss i det sammanhanget. Vi har bedrivit våra förhandlingar med de europeiska länderna på ett sätt som försämrat våra förbindelser med dem.

Det avgörande misstaget, herr talman, gjorde vi den 10 november förra året, då vi inlämnade en ansökan om förhandlingar som var så utformad att vi hamnade i diskussioner med EEC-kommissionen om ting som vi egentligen inte alls behövde resonera om. I stället borde vi ha inriktat oss på att omedelbart komma i kontakt med ministerrådet. Endast på den vägen hade vi fått tillfälle att förhandla om det som för oss var den avgörande frågan, nämligen huruvida EEC-länderna var beredda att ge

Sverige en särställning med tanke på vår utrikespolitiska situation.

Herr Palme gjorde som bekant en serie resor till de europeiska huvudstäderna, och han ägnade då stor energi åt att just na stöd för uppfattningen att den svenska neutraliteten inte bara var ett svenskt krav utan också ett allmänt europeiskt säkerhetspolitiskt intresse. Den uppläggningsen av de inledande sonderingarna var i det läget motiverad endast om vi avsåg att via ministerrådet försöka nå en överenskommelse om svenskt medlemskap med neutralitetsförbehåll. Men genom uppläggningsen av vår ansökan den 10 november förra året övergav vi den linjen. Vi gjorde då vår första reträtt och åstadkom en första förvirring i Europa om vad Sverige egentligen äsyftade med sin ansökan om förhandlingar.

Den 18 mars i år tog Sverige ytterligare ett steg ägnat att skapa förvirring och svårigheter för vår del. Oombedda övergav vi då den förhandlingsuppläggning som vi själva hade gjort i ordning den 10 november 1970 och uteslöt tanken på ett medlemskap med neutralitetsgarantier. Men vi underlät, herr talman – och det är mycket anmärkningsvärt – att ange i vilken annan form vi ville tänka oss en svensk anslutning till EEC.

Kommissionens rapport till ministerrådet i somras var den första och lätt förutsägbara markeringen av att våra förhandlingsmål alls inte skulle komma att uppfyllas. Alltsedan dess har misslyckandet stegvis bekräftats. Vad som återstår för närvarande är endast för ministerrådet att vid nästa sammanträde om några dagar göra detta definitivt och offentligt.

I det läget gjorde regeringen den 6 september en sista ansträngning att nå utöver det minimala genom att i ett brev till ministerrådet ange vilka önsknings Sverige hade. Men fortfarande ville regeringen inte tala om i vilken form man tänkte sig detta samarbete. Den förtegenheten om formen för samarbetet har varit en avgörande svaghet i regeringens förhandlingar.

Man har nu anledning, så här i efterhand, att fundera på vad det egentligen är som har gjort att regeringen varit så obenägen att försöka fastlägga formen för en svensk anslutning till EEC. Det är på gränsen till det självklara att det i EEC:s uppfattning måste ha tett sig som en oförklarlig svaghet i vår position att vi inte ville ange denna form. Metoden kan alltså inte alls ha varit avsedd att på något sätt underlätta våra förhandlingar med EEC. I stället måste det förhålla sig så att regeringen av inrikespolitiska skäl önskade undvika en EEC-debatt som skulle kunna ta fastare form genom att den blev upphängd på konkreta alternativ. Regeringen har varit splittrad i den här frågan och man har inte velat ta någon verklig strid. Man har inte velat möta motstånd utan man har ändrat sina utläggningar i EEC-frågan beroende på vilken krets som suttit på lyssnarplats. Det har inte varit någon svårighet för EEC-länderna att genomskada var skon klämde. Att observera detta bristande kurage, herr talman, och att se en regering inte mer gripen av europatanken måste ha ingivit våra förhandlingspartner en stark känsla av att vi inte konstruktivt ville tala om vad vi egentligen önskar åstadkomma. Vårt uppträdande har inte varit uppbyggligt, och det har försvärat för Sverige att vinna gehör.

Att regeringen inte har velat ta någon verklig inrikespolitisk stånd-

Nr 119

Onsdagen den
3 november 1971

Allmänpolitisk
debatt

punkt i denna för landet så viktiga fråga har inneburit att tillräckligt motstånd aldrig har kommit att hjudas mot de vulgärargument som EEC-motståndarna försökt fylla debatten med. Delar av oppositionen har gjort energiska bemötanden, men regeringen har stått tyst och genom passivitet förefallit att halvt acceptera de galnaste argument. Det har varit möjligt i alltför hög grad att upprepa sådana tokerier som att en anslutning till EEC skulle göra det omöjligt för Sverige att föra en egen lokaliseringpolitik eller en egen socialpolitik. Det har varit möjligt att utan motargument från regeringen göra gällande att EEC är vad som i jargongen brukar kallas en "kapitalistsammanslutning för utsugning" och detta trots att det i Europa inte finns något politiskt parti som inte är anhängare av EEC-tanken. Det är mycket anmärkningsvärt att det förhåller sig så -- det finns inte något politiskt parti i Europa som inte är anhängare av EEC-tanken!

Vad Sverige nu uppenbarligen kommer att få är en mycket begränsad uppgörelse med EEC -- en uppgörelse som vi inte får så mycket av egen kraft och värdighet utan därför att Sverige inte rimligen kan behandlas sämre än andra utanförstående EFTA-länder med vilka EEC gärna vill sluta avtal.

Den väntade uppgörelsen har redovisats i pressen. Den ger viktiga fördelar jämfört med alternativet att helt ställas vid sidan. Men den ger absolut inte "omfattande, nära och varaktiga förbindelser" för att citera det mål som regeringen själv har angivit. Det avtal som vi sannolikt kommer att få är faktiskt, så som påpekats i vissa sammanhang, t. o. m. mera begränsat än de avtal som EEC har slutit med t. ex. Tanzania, ett land som anses ha en viss ideologisk överensstämmelse med Sverige.

Var ligger då egentligen svagheter i den överenskommelse som man nu ser frarä för sig? Ja, det är två svagheter. Den ena är att det blir ett begränsat avtal, den andra att en ganska stor osäkerhet kommer att präglade denna överenskommelse.

Avtalet är begränsat på ungefär följande sätt. Vi får en frihandel men endast för industrivaror, inte för jordbruksvaror eller för livsmedelsindustrins produkter. Det blir dessutom en serie inskränkningar. För oss viktiga industrivaror, som representerar ungefär 20 procent av vår export till EEC, finns för närvarande med på de undantagslistor som EEC-länderna har presenterat.

Dessutom kommer viss för närvarande tullfri export till en del EFTA-länder att hamna i ett sämre läge genom den överenskommelse som vi nu skall träffa. Det är som bekant vidare så att vi inte får en s. k. tullunion utan i stället ett frihandelsområde. Sverige kommer alltså att bibehålla sin egen tullnivå mot omvärlden samtidigt som vi tar bort tullarna mot EEC. Det förhållandet att man har ett frihandelsområde i stället för en tullunion innebär att man måste tillämpa ett invecklat system med s. k. ursprungsbevisning, och det hör till historien att detta system blir betydligt mera invecklat än det system som vi haft inom EFTA-länderna. Det innebär ytterligare begränsningar i utrymmet för frihandel med EEC-länderna.

Vidare skall vi nu plocka bort våra egna tullar mot EEC på en import som motsvarar ett värde av 7,5 miljarder kronor samtidigt som

det rena handelsområdet. Osäkerheten för vår del är stor. Vi vet t. ex. inte vilken sorts handelshinder som kommer att uppstå på det industripolitiska området. Jag kan nämna en sådan sak som offentlig upphandling av t. ex. telefonmateriel, en betydelsefull svensk exportprodukt. De bestämmelser som reglerar den offentliga upphandlingen blir alltmer betydelsefulla. Den offentliga sektorn växer, när allt kommer omkring, inte bara här utan även i andra länder, även om det inte sker lika magnifikt som i Sverige. Ställer vi oss vid sidan av EEC så löper vi risken att hamna i kläm när det gäller att få exempelvis en sådan tillväxtindustri som elektronik- och telefonmaterielindustrin att vara funktionsduglig.

Herr talman! Jag tror alltså att det begränsade frihandelsavtalet är bättre än att helt ställa sig vid sidan av, men det råder inget tvivel om att det på sikt kommer att innebära allvarliga svårigheter för oss att inte i högre grad vara med i det europeiska samarbetet. Vi har ju redan i år sett, inför den osäkerhet som rått här, att bra många företag har tvekat att göra den ena eller andra investeringen, som företagen förvisso gärna skulle ha velat göra och som det ur konjunkturpolitisk synvinkel hade varit ytterst önskvärt att de gjort. Men man har inte vågat satsa på stora projekt, utbyggnad av pappersindustrin eller tillverkning av kullagerstål, för att ta ett par exempel, helt enkelt därför att företagen inte vetat vad som kommer att gälla.

Jag är övertygad om att osäkerheten om var i framtiden en utbyggnad av näringslivet kommer att ske försätter oss i ett försvårat läge. Det sägs ibland i debatten att det skulle vara riskabelt för Sverige att vara med mera i Europamarknaden, ty då skulle vårt land kunna bli ett avfolkningsområde. De som använder den typen av överdrivna argument – att alla människor skulle flytta härifrån – generar sig som bekant inte för att i nästa ögonblick säga att om vi går med i EEC så kommer varenda människa att flytta hit och översvämma vår arbetsmarknad. Uppenbarligen är det helt oförenliga argument.

Om man i lugn och ro försöker tänka efter i vilken situation riskerna är störst för att vårt näringsliv på lång sikt skulle komma att erbjuda mindre av trygghet och sysselsättning, så är jag rädd för att de begränsningar och de osäkerheter som råder i fråga om det europeiska samarbetet i framtiden – så som herrarna har tänkt sig det hela – utgör större risker än de som förelegat i ett mera långtgående Europasamarbete.

Herr talman! Regeringen sade den 10 november föregående år att Sverige önskade föra överläggningar parallellt med Danmark och Norge. Det har som bekant helt misslyckats, och det avtal som vi nu kommer att få innebära också att det nordiska samarbetet hotas. Vilka nackdelar som det kommer att innebära ur ekonomisk och politisk synvinkel får väl framtiden utvisa. Jag har ingen anledning att stå här och måla fan på väggen, men det finns anledning att på nuvarande stadium beröra denna fråga. Jag tror att det finns stora risker för att Sverige i framtiden för att göra sig hört i de europeiska huvudstäderna får skicka statssekreterare och andra till Köpenhamn och Oslo för att den vägen försöka få svenska synpunkter framförda. Det är faktiskt så som det redan sker. För att nå gehör för svenska synpunkter på hur det avtal som vi nu kommer att sluta skall utformas i olika avseenden har vi redan tvingats böna och

bedja ute i de andra nordiska huvudstäderna. Det kan inte vara något speciellt angeläget svenskt önskemål att vi på det viset både skall sänka vår utrikesekonomiska ställning och dessutom allvarligt försämra det nordiska samarbetet.

Regeringen har ju talat om att ett av dess strävanden i detta sammanhang är behovet för Sverige att bibehålla sitt oberoende. Det låter bra, det vill vi allihop, men den allvarliga frågan är hur det bäst går till. Hur skall detta klaras av i den moderna världen? Hur får man i verkligheten det bästa internationella oberoendet?

Med ett mera langtgående samarbete hade vi haft avtalsenliga rättigheter och rättsregler, och det är att observera att det är alldeles speciellt betydelsefullt för ett litet land att ha sådana rättsregler och avtalsbundna villkor för samarbetet. Ett litet land råkar annars när det klämmer lätt ut för att också bli klämt. De större har t. ex. genom att avtalet är uppsägbart alla möjligheter att påverka vart uppträdande. Jag ser med viss oro fram mot, att vi försätter oss i en situation som de facto gör oss oerhört beroende, utan att de facto, i verkligheten, ha det skydd som den svaga parten – och vi är den svaga parten hur vi än bär oss åt i dessa sammanhang – behöver och som ett avtal och vissa rättsregler faktiskt innebär. Vi har ingenting i den vägen i det avtal som vi nu håller på att ingå.

Vi säger att vi vill ha utrymme för att göra litet egna svängar i större omkrets än dem som vi skulle få tillfälle att göra i ett Europasamarbete. Vi har sagt t. ex. att det är nödvändigt för Sverige att föra en egen sysselsättningspolitik. Ja, det är mycket bra att vi befinner oss i en situation som ger oss sysselsättning, som ger oss utveckling. Men hur har regeringen använt denna frihet t. ex. under det senaste året? Ja, vi har uppenbarligen begagnat vår frihet till att föra en arbetslöshetsskapande politik. Eller har vi inte gjort det? Och varför har vi gjort det, herr talman? Jo, det har vi gjort för att vårt land faktiskt i verkligheten är oerhört beroende av omvärlden. Vi har fört denna politik – det har jag hört herr Sträng själv säga i dag – för att om vi försökte förbättra vår konjunktur här i landet, skulle det bli väldiga valutaproblem. Det är ett förlärligt underbetyg för herr Sträng att han står här och säger, att vi måste föra en sådan politik som vi har gjort för att vi har att välja underkonjunktur eller valutaproblem. Det innebär faktiskt att vi i detta land i fortsättningen aldrig skulle kunna inrikta oss på att få en högkonjunktur igen, för att det då skulle bli valutaproblem. Det är i sig självt ett underbetyg för svensk ekonomisk politik, men det är inte min uppgift att diskutera det just nu, utan jag vill fästa uppmärksamheten på det förhållandet att vi uppenbarligen är så beroende av vår omvärld, att vi de facto inte har speciellt stora möjligheter att begagna de formella friheter som vi anser att vi har. Jag menar, herr talman, att vi skulle ha bättre förutsättningar om vi befunde oss med i ett europeiskt samarbete där det funnes större möjligheter att t. ex. konsultera om den ekonomiska politik som är mest rimlig att föra, där det funnes större möjligheter att veta att det land som råkade i svårigheter också skulle kunna få hjälp och inte snarare ställas vid sidan om.

Jag tror att det finns en svaghet till i vår uppläggning för närvarande.

Det är att vi i blockbildningarna, vare sig vi tycker om dem eller inte, kan se att de internationella organisationerna håller på att få en försvagad ställning. Framför allt gäller detta en organisation som GATT som under efterkrigstiden med framgång försökt skapa avtalsenliga och rimliga förhållanden för världshandeln. Denna organisation får ett försämrat läge – den har redan fått det. Det innebär ytterligare en nackdel för oss, ty då har vi varken skyddet att vara med i en mer bunden, avtalsmässig form i ett av dessa frihandelsblock eller det skydd som vi skulle kunna ha i en internationell organisation.

Vi skall inte glömma att det framför allt i USA för närvarande är en allvarlig omsvängning i uppfattningen om vilken handelspolitik som skall drivas. Det är ingen som helst svårighet att se att inställningen där för närvarande – av en lång rad anledningar som jag inledningsvis antydde – till vilken handelspolitik som är riktigast att föra i grunden har förändrats. Den omsvängningen innebär en mindre inriktning på frihandel än den som har kännetecknat USA:s agerande hittills under efterkrigstiden. Vilka konsekvenser det kommer att få i framtiden är svårt att avgöra, men vi vet att USA redan har försökt resa svårigheter för de länder som nu förhandlar med EEC om frihandelsavtal. Amerikanerna anser nämligen – om man så vill med en viss rätt – att ett sådant avtal skulle innebära en ökad diskriminering av amerikansk utrikeshandel.

Jag tror inte att amerikanerna, även om de ansträngde sig, skulle kunna nå framgång med en sådan uppläggning, men vad som är värt att notera är att de dock har gjort sådana framställningar. Låt oss då betänka att de skulle kunna göra andra sådana ansträngningar på det handelspolitiska området och att dessa skulle komma att bli besvärliga för ett litet land som Sverige.

Den 82-årige Jean Monnet, som enligt tidningsrapporter från läktaren bevitnade omröstningen i det engelska parlamentet häromdagen när man beslöt att rösta ja för medlemskap i EEC, lär på 1950-talet i Europarörelsens första period ha sagt: ”Det finns en sak som ni engelsmän aldrig kommer att begripa er på: en idé. Och det är en sak som ni är överlägset skickliga i att acceptera, och det är fakta. Vi kommer att bli tvungna att skapa Europa utan er, men sedan måste ni komma och ansluta er till oss.”

För svensk del är nu ett viktigt skede i våra Europakontakter avslutat. Från den intensiva omgång som vi haft under det senaste två åren återstår för vår del bara att konstatera faktum och att i de avslutande detaljförhandlingarna så långt det går försöka främja svenska intressen. Men jag tror ändå det är riktigt att säga att vi – det har dessa år visat – inte har begripit en idé. Vi har därför också kommit att ställas åt sidan. De förhandlingar som vi har försökt bedriva med EEC tyder på en vidunderlig valhänthet i den grundläggande bedömningen. Det är ett oförläpligt misslyckande som hade varit mindre än det är endast om regeringen åtminstone själv hade ansett att man inte hade behövt ett längre gående avtal än det som vi nu ser framför oss. Men det kan ju hända, herr talman, att vi ändå i framtiden kommer att tvingas ta intryck av fakta. Vad som nu fordras är en tålmodig ansträngning att bygga upp ett nytt förtroende för oss i Europa och lägga grunden för ett svenskt

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! "Folkets väl måste gå före storfinsansens." Det var den helt riktiga paroll som myntades i efterkrigstidens Sverige och som anammades av hela arbetarrörelsen. Vi är nu framme vid 1971, och det finns många anledningar att närmare granska i vilken mån de mål som den här parollen omfattade har uppnåtts och i vilken utsträckning de löften som då gavs de arbetande har uppfyllts.

Som grundval för efterkrigstidens strävanden låg arbetarrörelsens efterkrigsprogram, som kom till 1944 och som även kommunisterna i väsentliga delar anslöt sig till. En väsentlig och avgörande del av programmet utgjorde målsättningen att skapa full sysselsättning. I den inledande texten till punkten 1 skrev man följande:

"Hela folket i arbete är första målet för vår ekonomiska politik. Penningväsen och offentliga finanser, prispolitik och lönepolitik, enskild och offentlig företagsamhet — allt skall tjäna till att bereda full sysselsättning åt arbetskraft och materiella produktionsmedel."

Nu, mer än 25 år senare, finns det anledning att allvarligt begrunda dessa satser inför de alltmer växande arbetslöshetsciffrorna, arbetslöshetsciffror som nu är de största under hela efterkrigstiden.

Problemen med arbetslösheten har inte kommit plötsligt, just i nuläget. Under hela det senaste året har siffrorna visat en ständigt stigande tendens. Men varje gång sådana siffror redovisats har företrädare för regeringen trosvisst förklarat att situationen inte är särskilt oroande. För inrikesministern var det länge "bara marginella problem". Inte förrän i samband med LO-kongressen och under trycket framför allt av opinionen i fackföreningsrörelsen har regeringen medgett att läget är besvärande.

De åtgärder som har vidtagits eller annonserats från statsmakternas sida är dock typiska för den vanmakt inför situationen som kännetecknar regeringen och dess politik, där man begränsar sig till brandkärsutryckningar, i första hand genom arbetsmarknadsstyrelsen, men där man avstår från initiativ för att gripa sig an med problemets kärna. Man avstår från långsiktiga förslag när det gäller att begränsa storfinsansens maktställning.

Vårt parti är givetvis i nuläget för ökade anslag till arbetsmarknadsstyrelsen, men huvudproblemet är att det krävs insatser som inte bara syftar till att temporärt lösa sysselsättningsproblemen.

Vad är då orsakerna till att allt fler människor ställs utanför produktionen och inte kan tillförsäkras den elementära rätten att erhålla ett arbete som de kan försörja sig på? "— — — allt skall tjäna till att bereda full sysselsättning — — —", hette det ju i arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Men hur är dagens verklighet?

Den stämning av osäkerhet som råder över arbetslivet i Sverige har sin grund i att det kapitalistiska samhällets kris har blivit djupare under senare hälften av 1960-talet. Den genomsnittliga arbetslöshetsnivån var högre 1965–1970 än under de fem föregående åren. Den genomsnittliga arbetslöshetstiden har förlängts från fyra och en halv veckor år 1965 till sex och en halv veckor år 1970. Båda åren präglades av högkonjunktur.

Konjunkturuppgången 1969--1970 förmådde inte sänka arbetslösheten till 1965-1966 års nivå. Antalet av nedläggnings- eller inskränkningar berörda personer var genomsnittligt två och en halv gånger högre under 1960-talets senare år än under dess förra.

Den grundläggande orsaken till den nuvarande krisen är det kapitalistiska produktionssättet. De särskilda drag som präglar denna kris, att inflation och arbetslöshet inträder samtidigt, sammanhänger med kapitalismens nuvarande utvecklingsstadium, där viktiga förändringar har skett i de villkor under vilka detta system har att verka.

Tidigare kännetecknades de kapitalistiska kriserna av att priserna föll då arbetslösheten ökade. Men genom monopolens makt över prissättningen, genom statliga ingripanden och de höga militärutgifterna uppträder nu stigande priser och ökad arbetslöshet parallellt. Monopolkapitalet och staten delar huvudansvaret för den ekonomiska krisen. Koncentrationen av kapital och storföretagens makt hindrar tillkomsten av nya fabriker på det sättet att initialkostnaderna för nyetablering drivs upp bl. a. genom monopolpriser på byggnadsmaterial och maskiner. Kapitalkoncentrationen har också fört med sig att landet fått avfolkade och överbefolkade områden. Människor har tvingats bryta upp från sin hembygd och flytta till redan överbefolkade storstadsregioner där bostads-, trafik- och andra miljö- och servicefrågor blivit allt svårare att lösa på ett för de boende rimligt sätt.

Staten har inte bara funnit sig i denna utveckling utan också aktivt medverkat till den. Man har genom sin politik stött den folkomflyttning som storfianansen kräver – en politik som resulterat i avfolkning i stora delar av vårt land, vilket i sin tur inneburit att marknadsunderlaget för småföretag försämrats och arbetslösheten förvärrats. Staten har också direkt främjat kapitalkoncentrationen – allt under namn av strukturreformeringar. Det senaste exemplet med förhandslöften om skattebefrielse för de sammanslagna storbankerna är ett led i denna strävan men är samtidigt ett hän mot talet om jämlikhet.

Man förstår det svenska näringslivets förtjusning över finansministern, och man förstår den ännu bättre efter nyheten om samgäendet mellan Enskilda banken och Skandinavbanken – ett samgäende som innebär ytterligare maktkoncentration till ett fåtal händer som får hela makten över dominerande delar av bankkapital och svensk industri. Men finansministern är inte oroad; han ser enbart fördelar med denna operation.

Här har LO-kongressen suttit en hel vecka och bl. a. allvarligt diskutera: frågan om det svenska näringslivet och ett ökat inflytande från samhällets sida. Här har det socialdemokratiska partiet samlats till storrådslag i detta hus och diskuterat samma frågor. Samtidigt som finansministern medverkade i bägge dessa församlingar med synpunkter var han klart medveten om att bara några dagar senare skulle några få enskilda representanter för storfianansen här i landet samlas för att i all enskildhet besluta om åtgärder som på sikt direkt kommer att beröra hundratusentals svenska löntagare. Finansministern har varit underrättad om detta sedan varen 1970, men han håller tyst. Riksdagens ledamöter får ingenting veta. De s. k. statliga representanterna får någon dag före

beslutet av en händelse information – inte från bankledningen utan från finansministern. LO-kongressen får ingenting veta. SAP:s rådslag under rättas inte. Först när saken är klar ordnas en presskonferens och nyheten släpps ut. Naturligtvis har de båda bankernas 6 500 anställda ingen aning om saken i förväg.

Detta är typiskt för hur ett kapitalistiskt samhälle fungerar. Ett fåtal representanter för den svenska storfinansen fattar beslut över huvudet på hela det svenska folket.

Vi är motståndare till att det privata näringslivet – storfinansen – internt och med de egna vinstintressena som enda ledstjärna står för beslutsfattandet i frågor som angår vitala samhällsintressen och sysselsättning och utkomst för tusentals löntagare. Vi är för en fortsatt strukturomvandling genom övergång till högre teknik och företagskoncentration, men denna ekonomiska strukturomvandling måste genomföras genom ett långsiktigt program och med en samhällelig styrning av investeringarna.

Vi har under de senaste åren fått många exempel på hur det privata näringslivet avsvurit sig ansvaret för olika grupper anställda som utrationaliserats och i stället begärt att samhället och löntagarna själva skall svara för kostnaderna. Det måste i stället bli så att arbetsgivarna skall svara såväl för kostnaderna för omskolning, vidareutbildning och flyttbidrag som för andra arbetsmarknadspolitiska uppgifter. För att kunna bemästra följderna av vad som kallas strukturomvandling krävs en fortlöpande kännedom om näringslivets investeringsplaner. Det krävs att alla typer av investeringar, både näringslivets och samhällets, kan samordnas och styras. Men under det nuvarande samhällssystemet är besluten hemliga och enskilda företag och finansgrupper fattar beslut utan hänsyn till vad som ur samhällets synpunkter är nyttigast. Därför hänger också samhällets investeringsplaner i luften.

Den krissituation som vi upplever i dag har sina rötter i det kapitalistiska systemet på dess nuvarande utvecklingsstadium. Den återspeglar också till viss del en internationell nedgång. Samtidigt har den förvärrats av den ekonomiska politik som regeringen fört – en politik som kännetecknas av lättnader för bolagen samtidigt som man med exempelvis höjd moms angripit reallöner och privat konsumtion. Dess huvudsakliga mål har varit att klara betalningsbalansen med utlandet. I det här sammanhanget är det angeläget att betona att de borgerliga partierna inte bara har stött denna konservativa politik utan också krävt att den skulle drivas ännu hårdare. Vänsterpartiet kommunisterna har erbjudit alternativ till denna politik. Vi har alltid ställt krav på åtgärder för att stärka löntagarnas köpkraft. I nuläget kräver vi ett strikt tillämpat prisstopp och borttagande av moms på livsmedel. Vi har vidare krävt en långsiktig statlig näringspolitik med statliga investeringar i bl. a. skogs-länen. En sådan politik skulle ha stärkt arbetarklassens läge. Den skulle ha minskat arbetslösheten. Men förslagen avvisades av regeringen och de borgerliga partierna.

Vi har ställt krav om omedelbara åtgärder för att minska arbetslösheten. Den politik som anpassats till och direkt understött storfinansens vanlokalisering av ekonomisk, näringsmässigt och geografiskt, måste

brytas. Därför måste en ny lokaliserings- och näringspolitik till som har till målsättning full och effektiv sysselsättning åt varje län utan avfolkning. Därför krävs en helt ny sysselsättningspolitik. Vi har ställt förslag på både kort och lång sikt där vi menar att när det gäller förslag om skapande av basindustrier i avfolkningsområdena i form av verkstadsindustri, elektronisk industri, kemisk och petrokemisk industri osv. bör finansieringen av dessa åtgärder ske genom att man tar medel ur löntagarnas AP-fonder.

I våra förslag har vi givit grundläggande motiveringar för kraven på ökat samhällsinflytande över produktionens omfattning och inriktning. De aktuella behoven som vi har velat främja är att trygga arbete och utkomst, men vi har ingalunda dolt de långsiktiga syftena. Vår uppfattning är att storfinansens ekonomiska maktställning måste brytas och samhällets och löntagarnas inflytande ökas i motsvarande grad.

Redan i finansplanen vid årets början signalerade finansministern att för att klara betalningsbalansen skulle den offentliga sektorn stat och kommun och bostadsbyggandet anpassas med hänsyn härtill. Finansministern har verkligen blivit bönhörd. De kommunala investeringarna har minskat mycket kraftigt liksom bostadsbyggandet och industrins byggnadsinvesteringar.

Det har inneburit en arbetslöshet inom byggnadsindustrin som är den högsta på 20 år, en arbetslöshet som om vädret under vintermånaderna blir dåligt från byggnadssynpunkt mycket snabbt kommer att bli ännu större. Byggnadsarbetarna har framför allt två ting att slåss emot, dels dåligt väder – som det av naturliga skäl är svårt att rå på – dels en finansminister och en regering som år ut och år in tvingar byggnadsarbetarna att tjänstgöra som regeringens säkerhetsventil vid konjunktursvängningar. Men byggnadsarbetarna kommer inte att stillatigande acceptera rollen som regeringens konjunkturregulator. Det är helt orimligt att tusentals byggnadsarbetare skall tvingas gå och stämpla eller söka socialhjälp när de är utförsäkrade, samtidigt som vi har bostadsbrist här i landet.

Finansministern uttalade tidigare i dag sitt missnöje med att kritikerna av regeringens bostadspolitik hävdar att regeringen har satt in åtgärderna för sent för att klara sysselsättningen. Ja, vi hävdar att de åtgärder som hittills har vidtagits av regeringen för att hindra en rekordarbetslöshet i vinter är insatta för sent. Detta har också gång efter annan understrukits, inte minst av byggnadsarbetarnas egna organisationer, vilket såväl finansministern som regeringen i sin helhet är väl medvetna om. Vid de arbetslöshetsräkningar som gjorts har de fackliga organisationerna gång på gång kunnat påvisa att de åtgärder som satts in inte har givit något resultat. Det hjälper inte att vidga ramarna för bostadsbyggandet i juli månad för att motverka vinterarbetslöshet, särskilt som man från statsmakternas sida inte garanterar pengar till detta ökade byggande.

Finansministern hävdade också att en av orsakerna till nedgången av bostadsbyggandet är det köpmotstånd som finns mot de nyproducerade lägenheterna. Ja, visst blir lägenheterna för dyra, men desto mera angeläget är det ju att vidta åtgärder mot orsakerna till rekordhyrorna i nyproduktionen. Där finns det också gamla krav. Vi begär att byggnads-

arbetarnas krav om totalfinansiering genom inrättande av en statlig bostadsbank och kravet om den tunga byggnadsmaterialindustrins förstatligande förverkligas samt att effektiva åtgärder vidtas mot den pågående markspekulationen. Men vad vi framför allt kräver i nuläget och för framtiden är att man gör slut på det förhållandet att byggnadsarbetarna gång efter annan skall spela rollen av regeringens säkerhetsventil vid konjunktursvängningarna.

Herr talman! Låt mig avslutningsvis helt kort beröra frågan om det snabbt växande kommunala skattetrycket. Allt talar för att medelutdebiteringen nu raskt närmar sig 25 kronor – som bara för några år sedan ansågs vara en icke tolerabel toppnotering. Finansministern, som inte respekterade beställningen av en utredning om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun från 1969 års riksdag, har nu lovat att tillsätta den också av årets vårriksdag begärda utredningen. Men hur går det med riksdagens hemställan om ett statligt grundbidrag för utgivandet av de kommunala bostadstilläggen? Kommunförbundet har nyligen begärt lättnader för landets kommuner med omedelbar verkan. Det finns åtgärder – påvisar förbundet – som kan sättas in utan att någon egentlig utredning behöver vidtas.

Walter Korpi har alldeles rätt när han i tisdags i Dagens Nyheter på tal om termen nyfattiga i samband med det ökande socialhjälpbehovet tar upp skattetrycket och skriver: "De skatter som är viktiga att diskutera när det gäller socialhjälp är givetvis de icke-progressiva skatterna, alltså momsen och kommunalskatterna. Under 1960-talet har ju dessa skatter, som sammantagna drabbar låginkomsttagarna hårdast, fått en allt större tyngd." Korpi har också rätt när han fortsätter: "De som vill koppla ihop ökningen i socialhjälp med marginalskatterna är nog mera intresserade av att hitta på argument mot den nuvarande progressiviteten i beskattningen än att finna förklaringar till ökningen av socialhjälp."

Finansministern vill vifta bort kravet på en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun med tal om att det inte spelar någon roll om staten eller kommunerna står för de utgifter som åsyftas; de skall ju ändå betalas av skattebetalarna. Jo, det spelar en roll, detta med de ökande kommunalskatterna: kommunalskatten är en tung skatt. Därför bör en ändring i kostnadsfördelningen genast komma till stånd. Staten har helt andra resurser att bemästra problemen inkomster och utgifter än kommunerna. Om man bara tillnärmelsevis skulle följa principen, att staten bör stå för de kostnader som följer av statliga beslut, skulle en stor lättnad i det kommunala skattetrycket inträda. Göteborgs kommuns finansledning hävdar i en undersökning att 2/3 av de senaste årens utgiftsökningar är hänförliga till statligt påverkade verksamheter. Ungefär samma bild ger en femmannagrupp från Stockholms universitet i en uppsats om Västerås kommuns finanser.

Vilka blir oftast konsekvenserna av det ökade kommunala skattetrycket? En tydlig tendens kan förmärkas, nämligen att man försämrar den sociala standarden, exempelvis den sociala hemhjälp till äldre och handikappade. Byråchefen vid socialstyrelsens socialvårdsbyrå ger i en artikel i Svensk handikapptidskrifts septemernummer en varning för konsekvenserna av sådana nedskärningar.

Enligt vår mening måste hänsyn tas inte enbart till de grupper, som faller under den för övrigt mycket slarviga benämningen "nyfattiga". Det är verkligen befogat att också beakta situationen för löntagarna i allmänhet.

Situationen för såväl glesbygdskommunerna som de expanderande tätortskommunerna – detta gäller i hög grad tätortskommunerna inom storstadsregionerna – härleder sig av regionalpolitiken eller rättare sagt bristen på regionalpolitik. Den bär till väsentlig del skulden för kommunernas ekonomiska svårigheter.

Min slutsats är därför, herr talman, att en ytterst angelägen uppgift nu är att dels förbättra kommunernas kreditmöjligheter, dels väsentligt öka det statliga kostnadsengagemang.

Herr EKSTRÖM (s):

Herr talman! Jag har inte för avsikt att efter dagens långa debatt ge mig in på några värderingar av den bukett av förslag till konjunkturstimulerande åtgärder som finansutskottet har fått sig förelagd att behandla och avge betänkande över. Vi har motioner från oppositionen, väckta vid höstsessionens början, vi får propositionen 140, och det kommer säkerligen att väckas motioner med anledning av propositionen. Det är bara på en enda punkt som jag nu skulle vilja göra en reflexion.

Herr Antonsson gav tidigare här i dag en förklaring till att arbetsgivaravgiften bör avskaffas. Ja, man talar ju numera från borgerligt håll inte om arbetsgivaravgift; det låter tydligen bättre att säga "löneskatten". Herr Antonsson sade att varje intelligent löntagare vet att det, om arbetsgivaravgiften hade varit borta, skulle ha funnits ett större utrymme vid avtalsförhandlingarna. Det skulle då alltså i avtalsuppgörelsen ha gått ytterligare ungefär två procent till löntagarna. Argumentationen har ju tidigare hela tiden varit att arbetsgivaravgiften skulle tas bort för att rädda företagen och lindra de bekymmer i ekonomiskt hänseende som företagen befinner sig i. Det var en synnerligen intressant motivering som herr Antonsson i dag gav. Den skiljer sig från det vi har hört tidigare.

Det har, herr talman, förekommit många egendomliga turer i den hittillsvarande handläggningen av de ärenden som nu ligger på riksdagens bord, och jag skall inte trötta kammaren med att återge dem alla. Vi som kunnat följa skeendet i riksdag och utskott vet vad som hänt. De som har läst sin dagliga stormorgontidning tror sig veta vad som hänt. Vad är då fakta? Ja, fakta är inte särskilt dramatiska. I den lilla remissdebatten den 15 oktober rädde, såvitt jag förstår, enighet om att en samlad bedömning av alla presenterade förslag skulle äga rum. Denna samlade bedömning skulle ske i finansutskottet. Utskottet sammanträdde vid första möjliga tillfälle. I finansutskottet rädde enighet om att man skulle inhämta yttranden från övriga berörda utskott. Det beslöts omedelbart. Vi ansåg det angeläget att arbetet med motionerna snabbt kunde påbörjas i de andra utskotten, bl. a. med tanke på att motionärerna krävde att vederbörande utskott skulle utarbeta författningsförslag.

Men sedan var enigheten inte lika fullständig. De borgerliga ledamöterna i finansutskottet krävde att övriga utskott skulle få yttra sig endast i "tekniska frågor". Vad var nu det för någonting? Vi socialdemokrater i

finansutskottet ansåg det vara självklart att utskotten själva skulle få avgöra yttranden utformning och att de givetvis även skulle få yttra sig i sak, dvs. göra en avvägning mellan olika föreslagna insatser, som rör väsentliga delar av utskottens normala områden. Ta t. ex. frågan huruvida barnbidragen, beträffande vilka det fanns flera olika förslag, eller bostadstilläggen borde höjas. I båda fallen gäller det väsentliga familjepolitiska frågor, så väsentliga att de beslut man kommer fram till för lång tid kanske binder handlingsmöjligheterna och reformutrymmet på detta område. Skall då socialutskottet inte få yttra sig i den frågan? Ett annat förfarande skulle ha varit orimligt. Lägga då märke till att förslagsställarna uttryckligen avser en konjunkturpolitiskt betingad tidigareläggning av en viktig reform, som man vill bereda utrymme för i statsutgifterna för budgetåret 1972/73. Sakbeslutet måste alltså tas nu, men utskottet i fråga skulle alltså inte få yttra sig i ärendet!

Det har frågats flera gånger i dag: Kan det verkligen vara något fel att olika partier lägger fram förslag och man sedan försöker komma fram till en enhetlig linje, till en överenskommelse över partigränserna? Ja visst har det talats om en samlad bedömning av ärendena. Men man har också krävt en omedelbar behandling. Var finns då den påstådda viljan att komma överens? Vilka förslag är det som vi nu skall ta hand om i finansutskottet, t. ex. i morgon? Är det motionerna av den 14 oktober eller är det den här presskommunikén av den 2 november? Den frågan måste naturligtvis en utskottsordförande ha rätt att ställa sig.

Jag vill ha sagt till protokollet: Det var inte vi socialdemokrater som kastade upp skyttevallarna; det var ni borgerliga som gjorde det. Ni ville inte låta era motionsförslag konfronteras med och bedömas samtidigt som regeringens förslag. Stå då för det, och skyll inte på oss för att det inte blev något samlat resonemang i finansutskottet! Hur tror ni att framtidens forskare skulle ha förstått vad som hände under enkammarriksdagens första år vid behandlingen av förslagen om konjunkturstimulerande åtgärder? Ena veckan behandlade riksdagen oppositionens förslag och några veckor senare regeringens förslag i samma ärende! Nej, någon mätta får det väl ändå vara på de taktiska finurligheterna!

Herr talman! Man får inte förlora sinnet för proportioner när man diskuterar tidsschemat för riksdagens handläggning av de olika "paket" för konjunkturstimulans som lagts fram. I samtliga fall gäller att tyngdpunkten av de föreslagna åtgärderna är förlagd till första halvåret 1972 - det kan inte bestridas. Åtgärderna kan beräknas få effekter på den ekonomiska utvecklingen långt in på år 1973. Det tar nämligen - det torde vi alla veta - i regel åtskillig tid innan ekonomisk-politiska åtgärder får sin fulla effekt.

Mot den bakgrunden har jag svårt att förstå att man på många håll tycks ha upprörts av att majoriteten i finansutskottet velat behandla oppositionens förslag samtidigt med regeringens, även om det skulle ha betytt någon eller några veckors uppskov med 14-oktobermotionernas behandling. Samtidigt är det viktigt att påpeka att de paket det här är fråga om rymmer förslag vilka - som jag tidigare sagt - berör en rad andra utskott. När vi nu får även propositionen 140 på remiss, kommer nästan flertalet av riksdagens 16 utskott att bli berörda. Den nya

utskottsorganisation som trädde i kraft samtidigt med enkammarriksdagen kommer, såvitt jag förstår, att verkligen sättas på prov. Riksdagen har hittills valt och torde, som jag tidigare har sagt, även när det gäller regeringens proposition och eventuella följdmotioner välja att remittera hela ärendet till finansutskottet för att detta sedan skall inhämta yttrande från övriga berörda utskott. Så har vi hittills gjort, och så kommer vi att fortsätta att göra. För att detta hanteringssätt skall fungera krävs ett nära och effektivt samarbete mellan de olika utskottssekretariaten, och åtgärder för att i denna nya och delvis oförutsedda situation stärka koordineringen har också vidtagits.

Det viktiga, herr talman, i sammanhanget sett från utskottssynpunkt är att vi nu får gå vidare och så snabbt som möjligt bereda de förslag till konjunkturstimulerande åtgärder som har lagts fram i riksdagen.

Fru SÖDER (c):

Herr talman! Debatten hittills i dag har i huvudsak rört sig om konjunkturläget och delvis om de procedurfrågor som herr Ekström här tog upp. Den problematiken har man ägnat så många timmar åt i dag, att argumenter från olika håll vid detta laget bör vara uttömda. Jag tror inte att vi kommer närmare varandra i den diskussionen, om jag skulle bidra till den ytterligare. Jag vill bara göra ett konstaterande, nämligen att det ända tills i dag de facto inte har funnits annat än oppositionens motioner att behandla i utskotten.

Debatten i dag har alltså rört sig om konjunkturläget och den mångfald av problem som ännu väntar på att bli åtgärdade och som skulle ha kunnat undvikas i stor utsträckning, om åtgärder hade satts in i tid. Det finns en omfattande arbetslöshet, vilket alla tidigare talare har framhållit. Det görs ofta jämförelser med andra tider av arbetslöshet, och man diskuterar om när den var störst, olika statistiska metoder osv. För den som i dag är arbetslös måste dessa diskussioner verka som ett hån. Hans eller hennes situation blir inte bättre därför att han inte är ensam eller därför att det har varit värre förr. Många arbetslösa måste också undra över varför regeringen har dröjt med de verkligt effektiva åtgärderna med snabb verkan som utlovades bl. a. vid LO-kongressen i september och som finns på sista sidan i LO-kongressens facit.

Förslag har lagts på riksdagens bord först i dag, som jag sade. De icke sysselsatta blir inte hjälpta av löften om att konjunkturerna snart går upp igen – löften som hittills inte har blivit verklighet. Många upplever i dag att grunden för deras trygghet – arbetet – har blivit undanryckt. Rätten till arbete är en mänsklig rättighet. Det är därför mycket allvarligt, när denna rätt urholkas. Med rätta frågor sig många vad som görs och kan göras för att ge dem sysselsättning.

Jag skall peka på några speciella grupper bland de arbetslösa men vill samtidigt framhålla, att jag inte på det sättet vill förringa andra gruppers bekymmersamma situation. För första gången dominerar kvinnorna bland de friställda. Kvinnorna söker sig i dag i allt större utsträckning ut på arbetsmarknaden. De är ofta sysselsatta i låglöneyrken och känsliga branscher som t. ex. textilindustrin. De utgör ännu inte hälften av arbetstagarna men väl hälften av de arbetslösa. Detta sistnämnda

förhållande måste mana till eftertanke. Är kvinnorna fortfarande till stor del en reservarbetskraft, som är bra att ha i högkonjunktur, men som i sviktande konjunkturer blir ställd åt sidan? Tyvärr blir nog slutsatsen att förhållandet är sådant. Kvinnornas arbetsinsats värderas inte, och deras trygghet i arbetet respekteras inte på samma sätt som männens, trots att vi i årtionden har talat om jämlikhet mellan könen. Ödet att bli betraktade som reservarbetskraft och buffertar delar vi med bl. a. invandrare och äldre arbetskraft. Från samhällets sida tycks inställningen till den kvinnliga arbetskraften vara likartad. Arbetsmarknadsverket stod praktiskt taget utan förslag till beredskapsarbeten för kvinnor när arbetslösheten satte in. Men det kunde ju inte ha varit någon överraskning att det blir allt fler kvinnor i arbetslivet. Visst kan jag tänka mig att somliga av kvinnorna skulle kunna ägna sig åt vissa typer av vägarbete eller andra tunga arbeten som föreslagits, men man kan inte bortse från de fysiska förutsättningarna för olika arbeten.

En god handlingsberedskap från AMS:s sida skulle innebära att man i ett sådant läge som det vi nu befinner oss i hade kunnat erbjuda varierande former av sysselsättning, bättre anpassade efter de olika individernas förutsättningar och erfarenheter. Har fantasin trutit när det gäller att skaffa fram sysselsättning, eller är man dåligt orienterad om arbetskraftens sammansättning och framför allt om vilka nya grupper av arbetskraft som kommer i farozonen?

Strukturomvandlingen går fort men inte med större hastighet än att man genom att följa utvecklingen bör kunna förutse var arbetslösheten slår hårdast i en lågkonjunktur. Uppmärksamheten måste vara riktad på det förhållandet att antalet anställda inom olika yrken ständigt förändras. Beredskapsarbeten och omskolningsverksamhet måste inriktas på sådana yrken och områden där behovet ökar. Strukturomvandlingen slår hårdast i en lågkonjunktur. Det är då handlingsberedskapen sätts på prov.

Den förändring i arbetskraftsbehovets fördelning som utvecklingen medför måste ständigt följas, om myndigheterna inte, såsom sker i dag, plötsligt upptäcker att det för vissa grupper inte finns några åtgärder att sätta in. Med all säkerhet finns det både kommunalt och statligt och i enskilda företag arbetsuppgifter som skulle kunna användas i beredskaps-syfte i högre grad än som nu sker, men det gäller att ta initiativ i den här frågan.

Herr talman! Vi är eniga om människans rätt till arbete. Därtill borde vi också kunna garantera goda anställningsförhållanden och en god arbetsmiljö. Det är ohållbart att inte vidta åtgärder när man vet att många människor upplever hälsorisker i arbetet.

I dag växer alltså med rätta anspråken på förbättring av arbetsmiljön, på insyn och inflytande, på medbestämmanderätt. De allra viktigaste faktorerna i den enskilda människans tillvaro är kanske de vardagliga förhållandena på arbetsplatsen, lönen, anställningsvillkoren, befordringsgången, förhållandet till chefer och arbetskamrater, kontaktmöjligheter och inflytande.

Stora olikheter förekommer fortfarande i fråga om löner, pensionsålder, semester och andra förmåner. Alla dessa skillnader har inverkan på upplevelsen av den inre miljön och måste utjämnas. En god arbetsmiljö

innebär inte bara fysiska och materiella villkor, t. ex. rena och snygga lokaler, frihet från bullerstörningar och föroreningar. Den gäller också det grundläggande och mänskliga kravet på likaberättigande.

Någon samlad översyn över denna problematik har inte gjorts. Samhället kan, lika litet som arbetsgivarna, undandra sig ansvaret för förbättringar av miljösituationen på arbetsplatserna. Kraven på högsta möjliga produktivitet är viktiga, men de får inte gå ut över den enskilda människan, vars biologiska förmåga är begränsad. I kraven på ökad standard måste inrymmas värdenormer i fråga om miljö, trivsel, hälsa och medinflytande på arbetsplatserna. Vi vill inom centern slå fast denna målsättning. En förbättring av den totala arbetsmiljön är en förutsättning för en utjämning av värderingar av olika yrken. Vi måste arbeta bl. a. för en annan värdering av praktiska yrken; grunden för detta är att förbättra deras villkor.

Strukturömvandlingen av samhället har haft en betydande inverkan på familjesituationen. Dagens familj är en liten enhet, där tryggheten och gemenskapen är beroende av få människor. I många familjer finns bara en vuxen, vilkens ansvar både ekonomiskt och psykiskt kan vara mycket betungande. Kontakten mellan generationerna är mindre än någonsin. I storstadsregionerna t. ex. har den snabba befolkningsökningen medfört att människor bor liksom i årsringar kategorivis. Avstånden inom regionerna är långa. Isoleringen är för många ett faktum. Samma förhållande har vi i andra delar av landet fast kanske där inte så uttalat. Vi vill bevara kärnfamiljen som den lilla trygghetsfären i människans tillvaro. Speciellt är detta viktigt för barnen under uppväxttiden. Den viktiga cell som familjen utgör i samhället måste också få samhällets stöd. Det stöd som i dag finns har visat sig otillräckligt för att tillnärmelsevis ge barnfamiljerna den standard som många icke-barnfamiljer har. Standarden är som bl. a. låginkomstutredningen pekar på starkt beroende av hur många som skall leva på en och samma lön.

Socialdemokraterna lovade att 1968 års riksdag skulle föreläggas förslag om en familjepolitisk reform. Familjerna har hittills fått vänta förgäves på en reform som omspannar hela fältet. Punktinsatser har gjorts men helhetsgreppet på problematiken väntar. Vad vi nu har är ett familjepolitiskt lappverk med ganska ömtåliga skarvar. Inte minst har skattereformen medfört att många familjer har fått sin konsumtionsförmåga starkt undergrävd. När vi i det nu rådande läget från centern har föreslagit konsumtionsstimulerande åtgärder, har det för oss varit naturligt att söka tillgodose just barnfamiljerna genom en höjning av barnbidraget med 200 kronor per år. I samband med behandlingen av den i går framlagda propositionen om höjda bostadstillägg för barnfamiljerna kommer vi att upprepa detta krav.

Om framtogandet av underlaget för denna proposition finns olika historieskrivningar, som vittnar om vilken tidsnöd man var i när man skulle ta fram detta förslag. Jag skall inte yttra mig om riktigheten i de olika historieskrivningarna, men en sak är i alla fall säker, nämligen att man allvarligt minskat familjepolitiska kommitténs möjligheter att komma fram med en väl avvägd samlad lösning. Vi anser trots detta i avvaktan på en allsidig familjepolitisk reform att en utbyggnad av ett redan

existerande barnbidragssystem är det enklaste sättet att snabbt åtgärda den skevhet som skattereformen medförde. Barnbidragshöjningen har också den positiva effekten att den inte förstärker de tröskeleffekter som det inkomstprövade bidraget ger med hänsyn till marginalskatterna. En annan fördel är att det inte är konsumtionsstyrande och att tidigareläggningen av höjningen är en kompensation för den uteblivna indexregleringen av barnbidragen.

Herr talman! Tidigare i mitt anförande påtalade jag kvinnornas osäkra situation på arbetsmarknaden och den dåliga värdering av kvinnornas arbetsinsatser som man kan spåra däri. En annan arbetsinsats som av hävd ankommit på kvinnorna är vården av barn. Oavsett vilken av föräldrarna som i dag fullgör den samhällsinsats som vården av minderåriga barn är bör den värderas annorlunda än vad som hittills varit fallet. Vi avser givetvis att återkomma tillsammans med folkpartiet med det tidigare framförda kravet på ett vårdnadsbidrag. Vårdnadsbidraget skall var ett ekonomiskt stöd till föräldrarna som gör det möjligt att välja mellan antingen förvärvsarbete för båda utanför hemmet eller ett stöd i en situation där en arbetar i hemmet. Inte minst för de många ensamföräldrarna skulle det vara ett välbehövligt tillskott. Likaså måste också vårdnadsinsatser få en annan ställning i det sociala försäkringssystemet.

I två under året avlämnade betänkanden, dels barnstugutredningens diskussionspromemoria, dels abortutredningens betänkande, görs långtgående analyser av dagens familjesituation. Av dessa framgår klart att förutom rent materiellt stöd till dagens familjer behövs också åtgärder av annat slag som stöttar socialt. Många unga föräldrar går för närvarande ganska oförberedda in i föräldrarollen och saknar ofta förutsättningar för att kunna vara den trygghetsfaktor i tillvaron som de skulle vilja vara för sina barn. Föräldrautbildningen behöver radikalt förbättras både inom skolsystemet och utanför detta.

Barnavårdscentralerna måste byggas ut för att de skall kunna fullgöra sina uppgifter som rådgivare, både medicinskt och psykologiskt.

Utbyggnaden av barn tillsyns verksamheten spelar en viktig roll i familjedebatten, då inte bara den verksamhet som bedrivs i barnstugor utan även familjedaghemsverksamheten utgör ett mycket värdefullt inslag i många kommuners verksamhet och för åtskilliga människor är det enda alternativet att få barn tillsyn. Vad vi i dag benämner förskoleverksamhet spelar även en väsentlig roll för barnens utveckling och för en social utjämning.

Vi väntar otåligt på en samlad lösning av de familjepolitiska frågorna. Låt vara att de frågor jag sist dragit upp beträffande föräldrautbildning, barnstugor och barnavårdscentralernas utbyggnad inte kan tas med i det reformförslag som familjepolitiska kommittén skall lägga fram, utan får behandlas för sig. Men det är betydelsefullt att man i alla frågor som rör familjen ser till helheten, och då bör även denna problematik påverka utformningen.

Herr MÖLLER i Göteborg (fp):

Herr talman! Att fly fakta är politikens farligaste beteende. Då blir de politiska besluten felaktiga. Fakta sedan årsskiftet – och alldeles entydigt

sedan början av våren – är att konjunkturen varit dålig i Sverige. Att utvecklingen fått bli som under våren, sommaren och hösten beror på regeringens räddhåga att i tid och med tillräcklig kraft vidta motåtgärder. Dess brott är inte att den vidtagit felaktiga aktiva åtgärder. Brottet är underlåtenhet.

Statsminister Palme nämnde tidigare i dag att regeringen, enligt honom, hade satsat 7 miljarder kronor på olika åtgärder och att våra ytterligare förslag därför inte behövdes. Hans ord föll ungefär så här: Vi har satsat hårdare än någonsin (för att motverka den här konjunktursvackan).

Nå, det var ett dåligt skäl. För ni socialdemokrater har ju inte lyckats. Våra åtgärder behövs. Alla vet hur svag konjunkturen varit i år och ännu är.

Herr Palme sade vidare i en av sina repliker: Vi vill hjälpa de utsatta människorna, ni vill ha generella åtgärder. Det är en riktigt dålig verklighetsbeskrivning. Herr Palme söker sätta i motsatsställning å ena sidan socialpolitik, regionalpolitik och liknande, och å andra sidan konjunkturpolitik.

Det om något är en 1920-talsmässig syn på ekonomisk politik, för att använda ett uttryck som cirkulerat tidigare i debatten. Den första försvarslinjen mot arbetslöshet består i en skicklig konjunkturpolitik. De andra åtgärderna behövs också, men utan en rejäl dos konjunkturpolitiska åtgärder när konjunkturen är dålig blir insatserna ett ekonomiskt lapptäcke, som inte tillräckligt kan skyla och skydda för hela befolkningen.

Det talas ofta om jämlikhetspolitik och det med all rätt. Men låt mig då poängtera: En riktigt förd ekonomisk politik är om något jämlikhetspolitik. Det är för det första genom den vi skall se till att det finns *arbete*, och finns inte det blir de redan ekonomiskt mest svaga också mest utsatta. Det är för det andra genom den ekonomiska politiken som vi skall se till att *prisstegringarna* blir små och ringa. Sker inte det är det människor med små besparingar, och de som inte kan kompensera sig för inflationens härjningar, som blir mest lidande. För det tredje behövs det en vettig ekonomisk politik för att se till att vår ekonomiska *tillväxttakt* fortsätter och ökar. Sker inte det blir reformutrymmet mycket mindre. Och det är ur det utrymmet som just reformerna och stödet till de svagaste brukar tas och kommer att tas även i framtiden – både till insatser här hemma i Sverige och till våra viktiga insatser för ekonomisk och social utveckling ute i världen. En hög tillväxt mildrar också risken för stora konflikter grupper emellan i samhället, eftersom kakan blir lättare att dela då den växer snabbt. Konflikter i form av strejk och lockout går dessutom, som vi alla vet, i genomsnitt hårdast ut över dem som har det sämst ställt, över dem som har minst besparingar att tillgripa i ett sådant läge.

Den slutsats som framstår som naturlig i belysning av den senaste tidens ekonomiska politik är därför att socialdemokraterna nyligen har misskött jämlikhetspolitikens viktigaste grundval. Sysselsättning, prisstegringar och tillväxttakt har utvecklats illa. Arbetslösheten är högre än någonsin under de 16 år som gått sedan nuvarande statistik infördes

1955. Priserna ökade 4 procent per år under 1950-talet och fram till senare delen av 1960-talet, men 1969 var ökningen 7 procent, 1970 var den 7 procent igen, och konjunkturinstitutet bedömer i sin senaste rapport att ökningen blir 7 procent också för 1971. Och tillväxten i bruttonationalprodukten blir i år 0,5 procent mot genomsnitt 4 procent per år under 1950- och 1960-talen.

Det behövs sannerligen en skickligare ekonomisk politik om jämlikhetsidealerna skall kunna fullföljas och genom kraftig praktisk handling förverkligas.

Till herr Svanberg, som gjorde utläggningar om utskottsarbetet, vill jag säga: Om regeringen hade utfört ett målinriktat arbete, sett hurudan konjunkturen var och i god tid arbetat fram en proposition, så hade finansutskottet kunnat behandla den genast efter riksdagsstarten och ett riksdagsbeslut snabbt kunnat hjälpa folk här i landet – de arbetslösa och de än fler oroade människorna.

Herr talman! Momssänkningen är ett av de starka krav som oppositionen nu enigt för fram. Den innebär *ett dubbelt grepp* i den ekonomiska politiken. Avsikten är till en del att höja konsumtion och efterfrågan i Sverige – och därmed sätta fler hjul i rörelse och alltså öka produktion, inkomster och sysselsättning. Men till en del är greppet också ett annat och gäller då investeringarna. En ökad konsumtionsvaruefterfrågan gör det mera attraktivt att investera.

Själv bedömer jag detta som en av de viktigaste följdverkningarna av en momssänkning nu. Det går inte att tvinga fram investeringar om försäljningen är skral och lagen relativt stora. En ökad allmän efterfrågan behövs då för att positivt bygga under beslut om investeringar – investeringar som annars skulle utebli. Professorn i nationalekonomi Bo Södersten sammanfattar detta i den Veckans Affärer som kom ut i dag och som Gunnar Helén tidigare i debatten citerade ett längre stycke ur: Man kan i dagens läge "inte stimulera till investeringar om man inte samtidigt blåser på efterfrågan".

De ökade investeringar vi vill uppnå med hjälp av bl. a. en momssänkning betyder inkomster och sysselsättning genom den ökade produktion av investeringsvaror som då erfordras. Det betyder också att den svenska produktionskapaciteten blir högre när vi får högkonjunktur igen och behöver producera mycket mer för att möta den inhemska efterfrågan och den ökade efterfrågan på våra exportvaror.

Jag har här velat understryka denna dubbla följd av en momssänkning. Den stimulerar alltså både konsumtion och investeringar.

Jag ser allvarligt på frågan om investeringarnas utveckling även på sikt. Det beror inte minst på en delvis ny förteelse: de stora och svårösta problem som vi får under 1970-talet genom att de svenska storföretagens investeringar inom Sverige inte blir vad vi önskar och behöver. En allt större del av dessa investeringar sker nämligen inte hos oss utan i utlandet.

Detta är delvis av EEC-skäl. Man vill med säkerhet komma innanför EEC:s tullmurar. Ett svenskt handelsavtal om frihandel blir dels formellt kortvarigt, dels riskeras undantag från tullfriheten för vissa varor. Dessutom kommer vi ju inte med i det övriga ekonomiska samarbetet,

som gäller icke-tullmässiga handelshinder, gemensamma patentregler och säkerhetsbestämmelser, statliga upphandlingsregler osv., vilket också kommer att utgöra en svårighet för företag som ligger utanför EEC.

Det andra huvudskälet till de allt fler svenska investeringarna i utlandet är att lönerna där ligger lägre än hos oss. Det har medfört att vi i Sverige alltmör har koncentrerat oss på specialiserad produktion, där högt kunnande behövs - vilket finns i vårt land. När det gäller typen av investeringar blir dragen därför delvis mörkare för svensk sysselsättning. Om man grovt delar upp investeringarna i å ena sidan dem som gäller expansion och ger ny sysselsättning och å andra sidan dem som gäller rationalisering, dvs. bara effektivisering, så gäller att svenska storföretags *expansion* - som ger nya jobb, ger sysselsättning - i allt högre grad sker i utlandet, medan *rationaliseringen* - som till stor del friställer folk - sker i Sverige.

De stora företagen klarar sig konkurrensmässigt, men sysselsättningen hos oss klarar sig inte lika lätt.

Jag skall ta upp detta stora problem på ett bredare sätt i annat sammanhang men har velat nämna saken i dag, eftersom den utgör ett av skälen för att investeringarna redan i dag behöver börja stimuleras, bl. a. genom en momssänkning.

Herr talman! I riksdagens ekonomiska debatt i maj gjorde finansministern ett uttalande, som bör räddas åt eftervärlden. Han yttrade då, och jag citerar ordagrant ur protokollet: »I sommar tror jag inte att vi har något allvarligt arbetslöshetsproblem att räkna med.»

Det var i debatten den 27 maj. Konjunkturförutsägelser är svåra att göra om de gäller en *lång* tid framöver, men på några månaders sikt är det inte så svårt. Att göra en sådan förutsägelse som herr Strängs i maj med hela kanslihuset bakom sig är djupt diskvalificerande.

Herr Sträng har nu i tre kvarts år gått omkring och trott att konjunkturen skall vända. Låt mig säga att få människor har förmågan att se morgonrodnaden så tydligt som herr Sträng även när konjunkturen varit mörk som natten.

Engelsmännen har ett uttryck som lyder: "Det är först när man äter puddingen man får beviset för hur bra den är." Svenska folket har ätit herr Strängs ekonomiska pudding i år och vet nu hur dålig den är.

Finansministern ville framhålla i sitt inlägg att den arbetslöshet vi har inte är högre än i andra länder utan lägre. Och han påpekade att på 15 000 personer när var lika många sysselsatta nu som för ett år sedan.

Men jag vill uppmana herr Sträng: Sök inte bagatellisera! Om allt fler kvinnor och även andra önskar arbete, är det förstås en uppgift för politikerna att se till att antalet arbeten växer ungefär lika kraftigt. Annars ökar ju arbetslösheten.

Jag blev först orolig även ur långsiktiga synpunkter, när finansministern fällde sitt yttrande. För vi kan ju anta att kvinnorna i allt större utsträckning söker sig ut på arbetsmarknaden under hela 1970-talet. Att då behöva konstatera att det finns lika många arbeten som åren förut vore alldeles orimligt. Det skulle ju innebära, om man tar herr Sträng på orden, att eftersom fler önskar arbete än tidigare gör det inte så mycket, att arbetslösheten är hög. Man kunde litet rätt fråga, om detta är den nya

fulla sysselsättningens politik.

Givetvis menar inte finansministern det. Men sök då inte bagatellisera genom att nämna den typ av siffror som Ni gjorde! Säg i stället att det är verkligt illa att man inte kunnat bereda tillräckligt med nya arbetstillfällen.

Beträffande de stora svårigheterna och behovet av åtgärder för just kvinnorna i dagens arbetsmarknadssituation vill jag till fullo instämma med fru Söder. Behovet av ytterligare stöd åt barnfamiljerna är vi också ense om. Ett sådant stöd vill vi i folkpartiet också arbeta för.

Ett argument som finansministern hade mot vårt förslag om tillfälligt borttagande av arbetsgivaravgiften – eller löneskatten som den också kallas – var att det inte skulle vara honnett mot de fackliga organisationerna och arbetsmarknadens parter, om arbetsgivarna i efterhand fick en lättnad. Har finansministern och socialdemokrater överlag tänkt på vad det uttalandet betyder? Det betyder ju att man inte kan vidta flera typer av rejäla konjunkturpolitiska åtgärder under eller efter en avtalsrörelse. Det skulle nämligen störa förhandlingarna respektive vara att i efterhand otillbörligt "ändra" på en avtalsuppgörelse.

Nej, givetvis måste regering och riksdag stå fria att – med de varierande konjunkturer vi alltid har – kunna vidta åtgärder för att mildra konjunktursvängningarna. Inte minst i arbetstagarorganisationerna hade man säkert varit glad, om en allmän och rejäl dos stimulans hade kommit i år.

Låt mig på en tredje punkt ta upp en utsaga av finansministern. Han polemiserade mot dem som säger att man nu kan använda en del av valutareserven. Den är inte så stor som man skulle önska. (Dessutom betonade finansministern att bytesbalansen utvecklats tillfredsställande i år beroende delvis på tillfälligheter. På denna senare punkt kan jag instämma med honom.)

Det går inte att exakt ange hur mycket valutareserven skulle påverkas av våra åtgärder, men en sak bör framhållas: Vad skall vi använda en del av vår valutareserv till, om vi inte vill ta av den när konjunkturen är dålig?

Jag vill här åter knyta an till svårigheten att mycket kraftigt stimulera till investeringar, när den inhemska efterfrågan inte är särskilt hög. I England försökte labourregeringen under många år att bedriva en deflationistisk politik, en allmänt återhållsam ekonomisk politik inom landet, *samtidigt* som man på olika sätt sökte stimulera investeringarna. Det var valutaskäl som gjorde att man tog det greppet. Men det lyckades inte väl. Det är så oerhört svårt, näst intill omöjligt, att kraftigt stimulera fram inhemska investeringar, när den inhemska efterfrågan inte är i starkt växande – och än mer när dessutom, som nu, världskonjunkturen är ganska dålig. Det är därför som en momssänkning med dess indirekta, klara effekt även på investeringarna, som jag tidigare redovisat, utgör en viktig del av oppositionens samlade krav i dagens läge.

Jag skall ta upp en sista sak, herr talman. Herr Palme gjorde i mitten av sitt första anförande i morse ett uttalande som är det mest negativa för de arbetslösa av allt som yttrats i dag. Han sade: "Det är lätt att skapa hål i budgeten. Det är betydligt svårare att täppa till dem igen. Det tar tid.

Och då blir alternativet höjda räntor och en hård kreditåtstramning som sannerligen inte för några glädjebud med sig till företagare och hyresgäster och andra. Det kommer ju en morgondag.”

Men, herr Palme och övriga socialdemokrater, detta innebär att ingen konjunkturpolitik bör bedrivas! För då måste räntan höjas igen och skattehåll täppas till, när konjunkturen vänder. Våra skatteförslag om moms osv. *är* med avsikt kortvariga. Räntan skall ju just vara rörlig för att i ett land som Sverige, med dess stora utrikeshandel, kunna motverka internationella konjunktursvängningar.

Dagens Nyheter skriver i sin utmärkta ledare i dag: ”Oppositionens åtgärder är främst inriktade på att så snabbt som möjligt komma ur vågdalen och därigenom i möjligaste mån reducera konjunkturedgångens påfrestningar. De är av den arten att de kan inställas eller dämpas då klara tecken föreligger att en uppgång är på väg. Risken för att de kan befordra en överhettning bör inte överdrivas om den konjunkturpolitiska vakthållningen fungerar som den skall.”

Just det! *Om* regeringen kan sköta konjunkturpolitiken när en klar vändpunkt kommit, finns det inga farhågor för att en stimulans *nu* skulle bli okontrollerbar *senare*. Det är bara om man tror att regeringens och herr Strängs oskicklighet kommer att vara lika stor när konjunkturen klart vänder uppåt som det kan ligga något i herr Palmes oro.

Det är i sanning avslöjande att kunna notera att statsministern hyser de farhågorna om herr Strängs kompetens även i fortsättningen.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Visst är arbetslöshetskrisen huvudfrågan i svensk politik i dag. Visst är den ekonomiska krisen en stor fråga. Visst är skattepolitiken en stor fråga. Visst skymmer frågan om de kortsiktiga åtgärderna det långa perspektivet. Visst frestas vi politiker att lägga allt annat åt sidan och ägna oss åt det som är mest brännande. Och ändå kan vi inte göra det. Det vore beklagligt om en annan av 1971 års största politiska frågor skulle drunkna. Så får inte ske. Vi måste någorlunda orka med flertalet frågor. Det kräver våra uppdragsgivare. Det krävs i ett samhälle som ändras snabbt.

Den fråga jag tänker på är internt en liten favoritblomma i det socialdemokratiska partiet. Dock vill man inte tala så öppet om den, inte visa den för allmänheten, särskilt inte i valrörelser. Utåt är öppenheten för riskfylld. Men internt hyllar man den och njuter av den. Vad syftar jag på? Jag tänker på den tysta, smygande, stegvisa socialiseringen. Just under denna höst skall den socialdemokratiska regeringen ta ytterligare ett sådant socialistiskt steg genom två propositioner – nämligen proposition nr 118 om olika åtgärder ”för att minska olägenheterna med en oreglerad glesbebyggelse” och proposition nr 122 om ändringar i expropriationslagstiftningen.

Taktiken är gammal. Jag vill påminna om vad Per Edvin Sköld sade som handelsminister 1938 när han berättade om hur man skulle få

igenom den nya gruvlagen. Han slutade med följande: "Så genomföres socialismen stegvis utan att man tänker därpå."

1942 skrev Georg Branting i *Socialistisk samhällssyn* när han talade om det samhällstillstånd som man eftersträvade "genom allehanda äganderätten kontrollerande och inskränkande välfärds- och sociallagstiftning". Han slutade: "Så skulle vi alltså kunna växa in i socialismens samhälle, så fint och omärkligt, att det knappast märktes - - - och undvika obehagliga strider på liv och död."

1969 undervisade Gunnar Sträng de sina i *Katrineholm* med följande: "Av gammalt har jag den uppfattningen att man skall socialisera när det är nödvändigt att göra det, men man skall inte prata om det på gator och torg."

Förmodligen kommer regeringen i höst att säga offentligt: "Varför beskyller ni oss för socialism? Det vi föreslår i dessa två propositioner har inte alls med ideologi att göra. Detta är ju bara små praktiska frågor." Men i de slutna rummen gnuggar man händerna förtjust. Nu har vi tagit ytterligare ett litet steg.

Propositionen 118 är nu föremål för utskottsbehandling. Om ett par veckor skall frågan avgöras här i kammaren.

Det är märkligt att så avsevärda ingrepp i den enskilda äganderätten föreslås när bygglagutredningen och naturvårdskommittén väntas komma med förslag på samma lagstiftningsområde inom några år. Det är märkligt att vissa betydelsefulla ändringar inte varit föremål för remissbehandling. Och det är märkligt att departementschefen genom sina förslag och sina konstruktioner medvetet eller omedvetet skapar större rättsosäkerhet på området och dessutom frånhänder markägarna rätten till ersättning.

Jag skulle kunna lämna denna proposition med en förhoppning om livlig debatt både i och utanför detta hus. Emellertid har vi vid behandlingen av propositionen särskilt undrat över tidpunkten då författningsändringarna skulle träda i kraft, nämligen den 1 december 1971. Varför, herr statsråd? De flesta författningar träder i kraft den 1 januari eller den 1 juli, vilket underlättar för alla de människor och myndigheter som skall hålla reda på ändringarna. Inte ett ord om motivet till den ovanliga tidpunkten står att finna i propositionen. Varför? lämna ett besked nu! Det skulle vara värdefullt för ledamöterna i civilutskottet. Det har gissats att orsaken är att förslaget till riksplaneskissen skall offentliggöras den 15 december. Är det verkligen möjligt? Ikraftträdandet av en ny lag skall väl ändå inte bero på när utredningsförslag blir offentliggjorda? Har vi för övrigt väntat på riksplaneskissen så länge som vi har gjort, kan vi vänta också till den 1 januari.

Herr talman! Personlig äganderätt, spridning av ägandet och fri företagsamhet är viktiga förutsättningar för stigande välstånd i ett land. Av detta följer att den enskilde medborgarens rätt och möjligheter att äga fast egendom liksom skyldigheten i ansvarstagandet och förvaltarekapet utgör en viktig faktor i dagens och morgondagens samhälle.

Mot detta står socialiseringen. Det finns t. o. m. människor som upplever vissa åtgärder från myndigheternas sida som ren konfiskation. Jag citerar ur senaste numret av tidningen *Lands ledare*: "Om detta tillämpas efter bokstaven kan man förstå att mark- och egnahemsägare

och inte minst lantbrukare i tätorternas omgivning betraktar det som närmast konfiskatoriskt.”

Tidningen syftar här på den s. k. värdestegringsexpropriationen, vilket innebär att kommunen inte skall behöva ersätta värden som har uppstått till följd av ”samhällets egna insatser i samband med tätbebyggelseutvecklingen”, som det står i propositionen. Att genom lagstiftning presumera att exempelvis lantbrukarens åkermark skall anses ha det värde den hade på dagen tio år före en viss annan tidpunkt framstår som särskilt orimligt om den kombineras med att ägaren skall, om han vill ha högre ersättning, bevisa att ökningen i fastighetens värde beror på annat än förväntningar om ändringar i markens tillåtna användningssätt. Den bevisföringen blir sannerligen besvärlig. Den bör heller inte läggas på den part som mot sin vilja är föremål för intrång.

Självfallet måste det allmänna ha möjligheter att under vissa bestämda förutsättningar förvärva fast egendom som ägs av enskilda. Men vi i moderata samlingspartiet vänder oss bestämt mot de spelregler som nu ytterligare i smygsocialiseringens tecken skärps genom propositionen 122 om ändringar i expropriationslagstiftningen.

Statsrådet Lidbom tycks inte veta hur liten förankring han trots allt har i svenska folket, när han menar att tvångsingripande mot enskild äganderätt är helt i sin ordning. Att undvika tvångsförvärv är enligt herr Lidbom och tydligen hela regeringen – jag citerar ur propositionen – ”numera helt otidsenligt och är främmande för en modern syn på förhållandet mellan enskilda och allmänna intressen när det gäller markanvändningen”.

I den fortsatta riksdagsbehandlingen skall regeringen med kommunisternas hjälp votera igenom ett litet steg mot denna socialistiska samhällssyn. Må framtiden utvisa om den synen möter svenska folkets odelade förståelse, om nu statsrådet Lidbom och kompani vågar prata om det på gator och torg.

Herr HAGNELL (s):

Herr talman! Förenta staterna har tagit ett steg som indirekt kommer att betyda mycket för vår sysselsättning. Industrier i länder, vilka förut kunnat sälja i USA, kommer att behöva ställa om sin försäljning till andra marknader. Det betyder inte bara till vår lilla marknad i det här landet utan också till länder där våra industrier nu säljer utanför våra gränser. Det skall bli intressant för oss och av betydelse för vår framtida sysselsättning att se vad bl. a. ett sådant land som Japan kommer att göra och hur det kommer att lyckas med sina exportansträngningar på Europamarknaden. Det är där de största verkningarna av Förenta staternas åtgärder kan väntas.

Kortsiktigt har konjunkturen nu gått ned, till en del på grund av att hösten har kommit. Den delen av konjunkturedgången kommer väl snart att motsvaras av en uppgång när väl våren kommer och snön smälter. Alivarligare är den något mera långsiktiga konjunkturedgången som betydande länder på Europas kontinent nu kommit in i; det gäller bl. a. Tyskland, Schweiz och Italien. Där har nedgången just börjat, och den väntas fortsätta.

Det är svårt att vara ett litet land. Man blir beroende av de stora när det går nedåt, men man blir det väl lika mycket när det går uppåt igen. Vi kan inte göra mycket åt vår internationella situation, men vi får göra vad vi kan inom våra egna gränser. Nu när EFTA håller på att uppslukas av EEC får vi ett hårdare klimat runt omkring oss, var vi än kommer att hamna i slutomgången. Vi är för små för att i nämnvärd grad påverka de här förändringarna utanför våra gränser. Men innanför våra gränser kan vi säkerligen styra utvecklingen på ett ännu bättre sätt än hittills.

Vi vet att konjunkturerna varierar. Vi vet att också den något långsiktigare konjunktursvängning än den som är mellan höst och vår, nämligen den konjunktur rörelse som går som en vågrörelse med kanske ett par tre års mellanrum mellan högkonjunkturlopparna, når ett slut vid ett tillfälle. Men ingen kan ännu säga med någon grad av tillförlitlighet vid vilken exakt tidpunkt som förändringen till det bättre kommer att ske.

Det finns emellertid en tredje tendens i de här konjunktursammanhangen som är av intresse för oss och som vi måste vara medvetna om och inriktade på att komma till rätta med konsekvenserna av. Det gäller den ännu långsiktigare utvecklingen, som betyder att vi måste få en kraftigt minskad sysselsättning på lång sikt inom svensk industri. På två generationer har det här landet förvandlats från att ha varit ett jordbrukssamhälle till att bli ett industrisamhälle. På en generation har vi nu att räkna med att den utveckling som är på gång kommer att leda till att vi förvandlas från att vara ett industrisamhälle till att inte längre vara ett industrisamhälle. Kanske hälften av den befolkningsandel som vi nu har i industri kommer att finna sin sysselsättning i industrin här om ett par tre årtionden. Den omställningen kommer inte att gå smärtfritt för de anställda och inte heller för företagen, och hela industribranscher, samhällen och regioner kommer att få känna av denna utveckling.

Inför dessa förändringar, som kommer att tvinga sig på oss från en hårdare värld, måste vi skaffa oss bättre verktyg, bättre organisation, bättre grepp över utvecklingen för att i tid kunna bemästra problemen. Vi kan inte i lika hög grad som under de sällsynt gynnsamma efterkrigsårtiondena låta utvecklingen styra oss och hoppas att det skall gå bra. Vi måste för framtiden mycket mer än hittills ta vårt öde i våra egna händer och inför de förändringar som vi ser är på väg i tid försöka vidta våra egna åtgärder.

Det har under de år som gått – med inflationstendenser internationellt och nationellt – varit nödvändigt att reglera efterfrågan i olika avseenden och med hjälp av kvoter hindra att efterfrågan tagit sig för starka uttryck och lett till onödig inflationsutveckling. Men det gällde under den konjunktur som har varit. Det må vara att det kan vara nödvändigt att ha kvar en del av detta system som beredskap inför en framtida konjunkturuppgång. Men när det generella kvotssystemet ännu tillämpas på ett sådant sätt att arbetslöshet uppstår, så är det en arbetslöshet i onödan.

Det kan inte vara riktigt att inom alla områden av vårt land tillämpa exakt samma politik, eftersom förhållandena inte är exakt lika. Vi måste ha en möjlighet att få fram en regional anpassning till arbetslöshetsförhål-

landena. Det må vara att man på vissa orter med gynnsam sysselsättning och kanske gynnsam konjunktur och överefterfrågan måste hålla vissa bromsar. Men på andra orter, där det redan finns arbetslösa människor, är det ju ingen anledning att dra på bromsarna så hårt som man nu gör. Det kan inte vara riktigt att i dagens situation ha en sådan reglering av byggnadsverksamheten att bostadssökande som står i kö och som sparat för lägenhet inte får sina bostäder, samtidigt som byggnadsarbetare, transportarbetare och byggnadsämnesindustrins folk går utan jobb.

Nu under den lågkonjunktur som vi upplever och som vi har framför oss för en tid, vars längd vi inte vet, bör vi kunna upplösa en del av dessa regleringar och göra det som man har begärt från så många håll – sätta de arbetslösa i verksamhet och låta den del av bostadsmarknaden expandera som finns på orter där den kan expandera. Man bör också nu låta den industri få bygga som vill och kan bygga för framtiden. Man går ju ut och begär att industrin skall bygga under lågkonjunkturen. Då bör man kunna släppa framtiden på det här området mera än vad man gör för närvarande.

Det har sagts att industrin skulle få låna mera än förra året – upp till 1 500 miljoner. Den upplåningen kommer så långt jag förstär, även med förhöjningen som är utlovad, att vara klar här under november månad. Det bör vara möjligt att öka upplåningsrätten så att de industrier som vill och kan låna och kan bygga ut nu bygger ut under lågkonjunkturen. Det är väl nu under lågkonjunkturen som vi skall släppa fram pengar för att skapa sysselsättning. Det behövs inom de branscher som är berörda av den här verksamheten, och det drar med sig en gynnsam effekt indirekt inom andra grupper också.

Det är all anledning att nu släppa fram den del av kön som fortfarande är kvar. Vi behöver mera sysselsättning och därför behöver vi låta de 1 500 miljoner kronor som finns inom industrins lånekö komma fram. Det är möjligt att några, när de väl får chansen att komma fram, inför konjunkturutvecklingen drar sig för att använda pengarna, men låt oss se var den gränsen går. När skall man ta bort en lånekö, om man inte gör det under lågkonjunkturen? Det är ju *nu* vi skall släppa fram det, och kanske man kan släppa fram det så långt att det bör bli några hundratals miljoner mera som blir utlånade under december det här året. Och därutöver kanske man kan släppa på kön ytterligare, så att man blir av med den, och så må man införa den igen, när konjunkturläget blir sådant att det kan vara risk för överefterfrågan på pengar och därmed överefterfrågan på arbetskraft och byggnadsmaterial.

Alltså: Det bör finnas möjligheter nu att eliminera kön så snabbt att vi upprätthåller den fulla sysselsättning som vi har lovat människorna att de skall ha. Låt dem som vill låna och bygga ut och skapa sysselsättning i stället för den arbetslöshet som nu råder. Så länge arbetslösheten är kvar är det ett tecken på att vi behöver en annan politik på den punkten än den som vi för närvarande har.

Vi bör alltså, inför den situation som vi nu har framför oss, släppa så mycket på det här reglerandet som infördes under högkonjunkturåren när det gäller byggnader, lån och bostäder att industrins köer och bostadsköerna försvinner på de orter där det nu går att få ökad

sysselsättning. Och om man inte vågar göra det över landet generellt, så bör man göra det inom regionerna så länge det bevisligen finns kvar arbetslöshet. Det är ju bättre att vi bygger bostäder nu under lågkonjunkturären och använder arbetskraften. Då slipper vi ju möta den extra efterfrågan när högkonjunkturen kommer.

Orter som har att möta utflyttning av ämbetsverk från Stockholm behöver ju en utbyggnad av sitt bostadsbestånd. Gamla köer finns där, nya sökande kommer till, och det bör ju vara nu och inte om några år som den utbyggnaden skall ske. Det må väl hellre bli några tomma lägenheter, men de flesta byggda vid rätt tidpunkt, än att vi väntar med att bygga till om några år, när vi ändå – med regeringens konjunkturbedömning – väntar att vi skall vara inne i en högkonjunktur igen.

Men var finns den apparat med vilken vi kan påverka den här utvecklingen? Har inte regleringarna dröjt sig kvar för länge och styrts för hårt för att klara av det som vi har krävt i första hand – full sysselsättning? Vi är inte på alla punkter beroende av vad man gör utanför våra gränser, utan vi är också beroende av vad vi själva kan göra här hemma. När sedan tecken på överfull sysselsättning och inflation uppkommer någon gång i framtiden må regleringarna bli nödvändiga och återinföras igen. Men nu, när vi har arbetslöshet, skall de lösas upp. Då skall vi skapa sysselsättning i stället för att bromsa.

Vi kan inte lösa alla problem. Men vad vi kan göra, även om det förekommer stora svängningar utanför våra gränser, är att anpassa oss snabbare och smidigare till de förändringar som sker där ute – och de förändringarna kommer även fortsättningsvis att bli stora och kraftiga. Därför bör vi nu använda denna period också till att skaffa oss ett bättre administrativt grepp över utvecklingen. Regeringsapparaten med sina departement är i stora stycken alltför omodern, och den fungerar för långsamt och eftersläpande. Det visar den arbetslöshet vi nu har. Om man hade kunnat anpassa verkningarna av en politik så att åtgärder för full sysselsättning slagit igenom fortare – ja, då hade vi sluppit en del av den arbetslöshet som vi har i dag. Och en del av skulden till dagens arbetslöshet ligger i den omoderna, långsamma och eftersläpande administrationen. Den är ett verktyg som inte fungerar som det bör, och det går just nu ut över sysselsättningen. Men då måste det verktyget moderniseras och anpassas till behoven i dag och till de stora behov som vi kommer att få längre fram.

Om vi skall kunna föra en politik som innebär full sysselsättning i framtiden och som infriar de förväntningar på ökade reallöner som finns ute bland löntagarna, om vi skall kunna uppfylla förhoppningarna om fortsatt social utveckling och en förbättring av undervisningen och utbildningen av ungdomen osv., så gäller det att vi sköter våra kort väl för framtiden. Det är en allt hårdare och internationaliserad värld vi går till mötes.

Vi behöver göra om den nuvarande byråkratiska apparaten till en smidigare och snabbare verkande apparat. Vi behöver modernisera regeringsdepartementen, så att vi förutom finansdepartementet får ett departement för den allmänna näringspolitiken, ett departement för skötelsen av den statliga företagsgruppen, ett modernt arbetsmarknadsde-

partement som kan hjälpa medborgarna vid de stora förändringar och omställningar som tyvärr förestår på den svenska arbetsmarknaden. Men dessutom måste vi också kunna styra kapitalmarknaden.

Under dagens diskussion har man från regeringens sida sagt att man vill att löntagarna skall få ökat medinflytande inom näringslivet. En av de första åtgärder som då bör vidtas är att 1967 års kapitalmarknadsutredning anmodas att äntligen presentera sina förslag, eller också bör vi gå förbi den utredningen och låta löntagarnas ATP-fonder få samma rätt som de privata försäkringsbolagen har att delvis gå in i ett meddeläggande inom industrin. Det gäller ju att bygga upp det framtida, dyrare näringsliv som vi måste ha för att klara den fulla sysselsättningen framåt i tiden, och om man har medel till det, så bör man få använda dem.

Makten i näringslivet ligger ju alltid hos pengarna, och då bör löntagarna också få rätt att använda en del av avkastningen, en del av räntan på sina ATP-fonder till ett meddeläggande inom industrin. Vad blir det annars för inflytande? Med lagliga bestämmelser styr man inte annat än mycket grovt ett näringsliv – det är pengarna som styr inom näringslivet. Därför måste man få bort den förmyndaraktiga lagstiftning som nu förbjuder löntagarna att använda ens en del av räntan på sina AP-fonder till att vara med och äga i näringslivet. Makt och inflytande ligger hos pengarna – det är ju demokratins spelregler – och därför gäller det också att vi från regeringen får fram ett lagförslag som stämmer med de löften som lämnats här i dag om att löntagarna skall få ökat medinflytande i 1970-talets näringsliv. Det bör ske på den här punkten, där man inte trampar någon annan på tårna men får rätten att använda sina egna pengar på ett sätt som skall vara till nytta för den framtida sysselsättningen.

Tilltror man inte löntagarna förnuft, sans och bedömning på det här området, ja, hur skall man då kunna låta löntagarna på andra vägar få ökat medinflytande över näringslivet? Det är en förtroendefråga. Visa ett större förtroende! Låt löntagarna få behärska sina egna pengar, låt löntagarna på den här punkten få använda en del av sina pengar för medinflytande i näringslivet! Det finns ingen anledning att så hundraprocentigt låta det styras via riksbanken och lån till dem som redan äger. En liten del och en växande del bör löntagarna själva få ha. Det ligger i regeringens hand att framlägga ett sådant lagförslag. Det här är ett system som har varat nu i elva års tid, och det är dags att vi får detta lagförslag. Det är ingen ursäkt att det är långt mellan sammanträdena i 1967 års kapitalmarknadsutredning. Då får vi gå förbi den. Det här är en sak som går utöver det.

Vad det nu gäller ute i landet är att skapa sysselsättning. Arbetslöshetssiffror av olika slag har använts här. Jag skall inte stanna vid dem. Det här landet består av ett tjugotal län. Det är några av storstäderna som utgör stora län. I allmänhet har länen omkring 300 000 invånare. Ett sådant län på 300 000 invånare har ungefär 120 000 yrkesverksamma. Den officiella siffran för arbetslösheten ligger på 3 000 arbetslösa. Den siffran kommer väl fram till februari att stiga bort emot 5 000 arbetslösa. Men därutöver finns vid den tidpunkten ytterligare 5 000 – det är 4 000 i dag – som inte har sysselsättning normalt inom

näringslivet men som fått sysselsättning genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder, fått beredskapsarbeten, fått arkivarbeten, fått komma in på omskolningskurser. Men det är människor som man har hjälpt in på sådant när sysselsättningen på normalt sätt inte fungerat. Det är bra att man gör det. Därutöver är det bortåt 5 000 kvinnor som inte får chansen att komma in på arbetsmarknaden och få en sysselsättning som de skulle vilja ha och som de skulle kunna ha om de hade riksgenomsnittets, framför allt storstädernas, chanser att få industrijobb, men det är svårt att få sådana på manliga industriorter som präglas av stålindustri och träindustrier av olika slag. Det här betyder att det av 120 000 människor finns bortåt 15 000 som skulle vilja komma in i sysselsättningen.

Jag är inte ute för att tolka arbetslöshetssiffrorna si eller så; jag är bara ute för att tolka en arbetsmarknadspolitisk situation, där det finns förhoppningar hos människor att få ett jobb på den normala arbetsmarknaden. Då måste vi bygga upp den normala arbetsmarknaden.

Bakom de här siffrorna finns ett ännu större antal människor som är oroliga för sin framtida sysselsättning när de vet att industrin är svag, att överkapacitet råder i branschen, att konjunkturen skärps, att den internationella konkurrensen blir hårdare. *Många frågar sig:* Vad blir det av mitt jobb om fem år, om tio år? Skall jag flytta i dag? Om jag har mitt jobb kvar, vad kommer mina barn att kunna få för jobb på den här orten? Måste jag flytta med dem i dag för att det skall gå väl?

Det är de här sakerna som gör att sysselsättningsfrågan är aktuell för betydligt fler människor än vad den officiella arbetslöshetsstatistikens siffror anger. Därför måste vi få fram den politik som vi lovat människorna under hela efterkrigstiden, nämligen en politik som ger full sysselsättning. Så länge vi inte har den politiken framme – vi må skylla på vilka svårigheter som helst på det internationella området – kan vi inte vara nöjda med situationen. Då måste vi söka bättre lösningar, och då är det ingen ursäkt att vi har haft den och den organisationen och att det gått bra hittills. Vi måste pröva mera och finna de nya vägarna in på nya områden och inte så långsamt och, på vissa punkter, så motvilligt komma med förändringar, när det är uppenbart för alla att förändringarna borde ha skett för länge sedan.

Jag vill ha fram en annan politik, en mer medveten och långsiktig politik. Vi behöver på åtskilliga områden, för att lösa våra problem, också en hårdare politik. Annars kommer vi att råka i betydande svårigheter inför den hårdare och mer internationaliserade värld som vi kommer att möta. Tekniken går framåt, och den internationella konkurrensen skärps av olika skäl. Styrningen och utvecklingen ligger i händerna på mäktiga, snabbt växande storföretagsgrupper som snart behärskar hälften av världens industriproduktion, behärskar försäljningsapparat, transportapparat och finansiering. Vi kan inte leva kvar i och alltför länge bevara det gamla som inte håller i framtiden. Vi måste satsa betydligt mer på de starka punkter som vi har kvar för att därigenom hoppas kunna åstadkomma tryggare sysselsättning, bättre reallöner, bättre sociala förhållanden - kort sagt: ett bättre samhälle för människorna att leva i.

Herr förste vice talmannen BENGTON (c):

Herr talman! I den skiss för Sveriges ekonomi som kallas finansplanen och som avlämnas i början av varje år finns alltid principerna för den ekonomiska målsättningen angivna. Jag talar om finansplanen som en skiss för den ekonomiska politiken därför att den sällan överensstämmer med verkligheten. Under senare år har prisstegringarna och lönehöjningarna i regel varit större än vad finansplanen förutsatt och investeringarna mindre än vad finansplanen hoppats på. Målsättningen har dock varit nästan densamma varje år. En av de viktigaste punkterna i målsättningen har varit full sysselsättning. Självfallet har alla partier haft denna punkt på sitt program, och bra besynnerligt skulle väl det partiet vara som inte strävar efter full sysselsättning.

Det är därför förvånande att både statsministern och herr Svanberg talar om detta som någonting speciellt för det socialdemokratiska partiet. Herr Palme sade, att för den fackliga rörelsen och för det socialdemokratiska partiet har sysselsättningen varit någonting helt avgörande. Herr Svanberg sade t. o. m. att de borgerliga partierna inte hade någon omtanke om de arbetslösa, utan att deras förslag bara hade politiska skäl. Även om någon till äventyrs inte skulle tänka så mycket på de stackars människor som drabbats av arbetslösheten personligen måste ju var och en inse att hela landets befolkning lider om det finns arbetslöshet. Den innebär ju ett avbräck för hela landets ekonomi, och det känner vi av allesammans. Det är därför rena plattityden när herr Palme och herr Svanberg talar om att andra partier skulle ha anammat den ideologi om den fulla sysselsättningen som företräds av deras parti. Självfallet strävar varje parti efter full sysselsättning.

Det har dock länge varit delade meningar om hur den fulla sysselsättningen skall uppnås. Det måste sägas till socialdemokraternas heder att de inte är så värst socialistiska i vårt land, i varje fall inte på det sättet att de tror på statsocialism. Det är mest bara vänsterpartiet kommunisterna som tror på dessa gamla fastrostade idéer som bevisat sin ineffektivitet vid många tillfällen, inte minst i de socialistiska länderna som inte kan tävla med de fria ländernas ekonomiska system. Det mest konservativa parti vi har i riksdagen, nämligen det kommunistiska, håller visserligen sina dammiga tal, men det är ganska få som tror på dem, vilket bevisas av de 4,8 procent av rösterna som kommunisterna uppnådde i senaste valet. Naturligtvis tar också socialdemokratin fram socialismen vid vissa högtidliga tillfällen som t. ex. när Palme talar i en diktaturstat som Tanzania vid det enda tillåtna partiets, Tanupartiet, kongress.

Trots att det förefaller som om regeringspartiet också tror på ett fritt näringsliv inom en ramhushållning, har man dock handlat på ett sätt som inte har beaktat de skiftningar och varningstecken som har framkommit i vårt lands ekonomi. Det har funnits tydliga tecken på en vikande konjunktur och en ökad arbetslöshet, men regeringen har varit mera benägen att försvara sin prestige än att beakta realiteter. Socialdemokraterna är ju kända för att tveka så länge om vilka åtgärder som skall vidtagas att åtgärderna får motsatt effekt. Ibland har man vidtagit stimulerande åtgärder i en lågkonjunktur, men beslutet har kommit så sent att man snart därefter kommit in i en inflationsperiod och därmed

ökat på brasan ytterligare i stället för det syfte man egentligen ville uppnå.

Regeringen får därför ta nära nog hela ansvaret för den felaktiga politik som har förts. Det bör emellertid nogsamt beaktas att det kommunistiska partiet delar ansvaret. Vid antagandet av finansplanen morrade visserligen vänsterpartiet kommunisterna litet, men de aktade sig noga för att bita husse, socialdemokraterna, i benet och röstade därför för antagandet.

Vad som har förekommit under den senaste tiden och det samfällida uttalande som gjordes i går har tydligen ordentligt skakat socialdemokraterna. När man lyssnade till statsministerns tal, fann man där rätt märkliga ting. Det var tydligen ett tal, som var förberett före gårdagen. Där fanns åtskilliga bitar, som inte hade blivit ändrade, men sedan märkte man att det hade skett vissa ändringar på grund av uttalandet. Då fick man en sorts dubbel motivering. Herr Palme skulle tala om hur oeniga de tre borgerliga partierna var, men han skulle också försöka säga några spetsigheter om att de nu var eniga. Man fick onekligen en vision av den både riddaren Don Quijote, som rusar fram på sin stolta springare Rosinante och slåss mot väderkvarnar.

Herr Svanberg sysslade på ett liknande sätt med ting som inte var aktuella, eftersom han tydligen inte hade beaktat gårdagens uttalande. Om nu socialdemokrater och kommunister inte förstår sig på hästar – herr Palme har dock varit kavallerilöjtnant – vet de i varje fall att det inte går så bra att rida på två hästar. Man får verkligen bestämma sig för om det är den borgerliga oppositionens oenighet eller enighet som man skall tala om.

Herr Svanberg sade t. o. m. att de borgerliga hade nyktrat till. Eftersom jag har arbetat med det förslag som lades fram i går, kändes det naturligtvis speciellt ovanligt för mig såsom nykterist att ha nyktrat till. Det var fullständigt fel som herr Svanberg sade. Vi visste nog mycket väl vad vi gjorde.

Nu påstår socialdemokraterna att de har lagt fram ett förslag. Javisst, det kom klockan elva i dag, när debatten hade pågått en timme. Det brukar ju stå i våra handlingar: "motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition", men nu måste man i stället säga: "proposition framlagd med anledning av vid riksdagens början väckta motioner".

Under de senaste tio åren har vi från centerns sida framhållit det betänkliga i att industriinvesteringarna har ökat så sakta eller inte ökat alls under vissa år. Detta hämmar sig självfallet. Stiger inte industrins investeringar, så resulterar det ofta i att det inte blir några nya arbetstillfällen inom denna sektor. Eftersom en nödvändig rationalisering alltid måste ske, är det i stället risk för att det blir färre arbetsmöjligheter.

Herr Palme sade i sitt tal att man måste prioritera industrins investeringar. Sällan har väl de teoretiska spekulationerna skilt sig så mycket från socialdemokratins praktiska handlande.

Det har funnits många varningar för permitteringar och företagsnedläggelser, för de alltmer ökande konkurserna och för stigande arbetslöshet. Regeringen borde verkligen haft anledning att ta allvarligare på läget

och i tid föreslå åtgärder. Företagsnedläggelser och driftsinskränkningar har på ett katastrofalt sätt ökat arbetslösheten till det allvarligaste läget på flera årtionden, vilket har omvittnats under dagens debatt. Det har redan nämnts att enligt statistiska centralbyråns undersökning för september 113 000 personer var arbetslösa. Arbetsmarknadsstyrelsens ungefär samtidiga mätning av de registrerade arbetslösa gav en siffra av nära 58 000. För oktober månad är det en ytterligare ökning till 64 000. I verkligheten måste arbetslösheten bedömas vara högre än vad dessa siffror anger. Under oktober månad har intensiteten i företagsnedläggelser och driftsinskränkningar ökat ytterligare.

Ett mått på utvecklingens allvar ger också varselstatistiken. Drygt 150 företag i olika delar av landet varslade under september om nedläggning eller inskränkningar i driften. Detta berörde cirka fem tusen personer. Siffrorna innebär en fördubbling i jämförelse med samma tid förra året. Under 1971 fram till och med september har varslen berört över 25 000 personer vid nära 1 000 arbetsplatser, vilket också det är en mycket hög siffra.

Det är i nuläget ovissit när en konjunkturuppgång kan ske. Man måste räkna med att antalet registrerade arbetslösa under vintermånaderna *kan* stiga till 90 000–100 000. Den verkliga arbetslöshetssiffran är då väsentligt högre. Trots detta har regeringen i ett avseende inte förändrat sin politik – det är mot företagen, som regeringen inte har fört någon särskilt vänlig politik. Det har vid många tillfällen omvittnats att regeringen så långt fram som i slutet av juli genom sin finansminister uttalade att läget inte var så dystert. I finansplanen i januari sade finansminister Sträng bl. a.: "Vi går 1971 in i ett lugnare konjunkturförlopp. Det är inte frågan om någon kraftigare konjunkturavmattning utan utvecklingen präglas fortfarande av aktivitet på hög nivå." Finansministern förutsåg "en fortsatt snabb ökning av produktion och handel" – – – "med fortsatt högt utnyttjande av produktionsresurserna". Är det det när det är sådan arbetslöshet? Ännu i slutet av juli uttalade finansministern: "Jag bestrider, att läget är dystert." Trots att Landsorganisationen m. fl. varnade och sade att det är ett verkligt dystert läge.

Regeringen bedömde läget så, att man inte behövde vidtaga några verkliga kraftåtgärder för att klara problemet med arbetslösheten. Nu hjälper det emellertid inte hur myndig ton finansministern tar till, som han brukar göra, eftersom vi nu står i den situationen att den stora arbetslösheten är en skrämmande realitet.

I debatten i dag har man talat om oppositionens förslag och bl. a. använt ett uttryck som jag alltid bestämt reagerar emot. Man säger att det har funnits överbud från oppositionens sida. Vill man inte analysera vad överbud är för någonting? Ett överbud förutsätter att man har en fast utgångspunkt. Är socialdemokraterna så självgo da att de säger att deras förslag a priori är de absolut riktiga och att om det är någon som säger att det behövs litet mera pengar eller litet mindre pengar skall det betecknas som överbud eller underbud? Nej, man kan inte tala om sådana faktiska siffror, utan man kan ha vissa åsikter om hur mycket man skall ge till olika saker, och det där snacket om överbud är något högst orealistiskt och borde inte få förekomma i en politisk debatt.

Nu gäller det emellertid att vidtaga åtgärder för att förbättra situationen för dem som drabbats av arbetslösheten, och då är det givetvis två sektioner av åtgärder som därvid diskuteras. Den ena är den omedelbara hjälpen genom arbetslöshetsunderstöd, beredskapsarbeten, omskolning och dylikt. Sådana åtgärder måste vidtagas, då man inte under några omständigheter kan lämna oförvällat arbetslösa utan hjälp. Det måste emellertid beaktas att många arbetslöshetsåtgärder är att betrakta som tillfälliga och att de givetvis inte innebär någon trygghet eller någon lösning på problemet för framtiden. Den som sysselsättes med beredskapsarbete kan inte känna sig trygg. Han vet att detta är en sysselsättning som skall upphöra så snart som möjligheter ges till annat arbete. Herr Palme sade att dessa arbetare gör ett nyttigt och produktivt arbete för olika ändamål. Det är säkerligen riktigt men hur mycket arbetslöshetsåtgärder regeringen än vidtar innebär det inte någon lösning för framtiden, utan då kommer vi oundvikligen till frågan: Hur skall vi ordna det för att på längre sikt ge trygghet i sysselsättningen?

Att statlig verksamhet som förordas av vänsterpartiet kommunisterna är ett dåligt alternativ har ju bevisats så många gånger att man knappast behöver orda så mycket därom. Det är på sin höjd de fastrostade kommunisterna som tror på sådant. Därmed är inte sagt från centerns sida annat än att statlig verksamhet i speciella fall kan förekomma.

Då återstår att ordna så att enskild och kooperativ verksamhet främjas. Det är självfallet att man vid fördelningen av tillgångar för investering och konsumtion då och då står inför obehaget att med statliga åtgärder behöva begränsa något fält inom konsumtionsområdet. Regeringen har oftast varit för rädd för att tillgripa sådana åtgärder därför att det på något sätt kunnat misshaga väljarna.

När det gäller att komma överens om vilka åtgärder som bör vidtas har regeringen nu fått slå in på den väg som centern länge föreslagit, dvs. anordna överläggningar med olika grupper. Det har visserligen inte blivit några direkta rundabordskonferenser, men i alla fall något ditåt, och rätt snart kanske regeringen vill ha sådana överläggningar som vi har förordat under åtskilliga år. Vilka som är de lämpligaste åtgärder kan ju diskuteras, men man finner här som i mycket annat en räddhåga hos regeringen på kommunistiska kryckor, i det att den försöker rädda sig med selektiva åtgärder, och några mera effektiva åtgärder vågar man inte vidtaga. En viss uppmuntran av konsumtionen genom att höja bostadsfyllägen och folkpensionerna som regeringen föreslagit är säkerligen välbetänkt. Det är heller inte uteslutet att en temporär sänkning av mervärdeskatten kan behöva aktualiseras och genomföras. I så fall får man dock räkna med att det blir vissa svårigheter, när skatten skall höjas igen, i form av hamstring och sådant. Det finns även behov av en familjepolitisk reform, och i varje fall bör barnbidragen omedelbart höjas med 200 kronor.

Det viktigaste som sagts i dagens läge är att man skall bedriva en aktiv konjunkturpolitik i form av näringsfrämjande åtgärder, som också de kommer att stärka köpkraften. Centern har föreslagit att löneskatten, som nu utgår i form av s. k. arbetsgivaravgift, skall i varje fall temporärt borttagas. Därom har ordats mycket i dag, men en sådan åtgärd skulle

nog få en omedelbar verkan, och den skulle inte medföra sådana olägenheter som kanske skulle följa om man sänker och sedan höjer mervärdeskatten. Den skulle lätta situationen för många hårt pressade företag så att de kanske kunde överleva utan att behöva läggas ned, och den skulle också verka investeringsfrämjande.

Ett av våra andra förslag är ett särskilt investeringsavdrag för näringslivets byggnader. Under senare år har industrins byggnadsinvesteringar sackat efter i förhållande till maskininvesteringarna. De ökade 1970 med 0,5 procent, beräknas i år bli oförändrade och bedöms för år 1972 få en klart vikande tendens. En ökning av byggnadsinvesteringarna i näringslivet skulle få en direkt och omedelbar sysselsättningsfrämjande effekt. Det bleve både arbetslösa byggnadsarbetare som kunde få jobb, och det bleve fler beställningar för industrin, som i sin tur skulle kunna ge ökade sysselsättningsmöjligheter.

När det gäller industrins investeringar över huvud taget så har långtidsutredningen uttalat att industrins investeringsutveckling under de första åren av 1970-talet kommer att vara avgörande för våra möjligheter att snabbt komma till rätta med bytesbalansproblemet, som sålunda är av största betydelse för full sysselsättning och ekonomisk tillväxt och trygghet. I år, och detsamma har varit fallet under nästan hela 1960-talet, har man i finansplanen skrivit att industriinvesteringarna måste få prioritet, och det sade herr Palme också i dag.

Men trots detta fromma önskemål steg industrins investeringsvolym under åren 1961–1968 bara med 1,3 procent om året, och det är sannerligen en siffra som inger allvarliga farhågor för hur det skall gå med vår industris konkurrenskraft i framtiden. Under högkonjunkturen 1969–1970 stannade uppgången vid 5,3 procent respektive 5,9, vilket inte alls motsvarade beräkningarna. Finansministern hade vid något tillfälle under denna tid så optimistiska beräkningar som att industriinvesteringarna skulle öka med 15 procent. Det är självklart att de otillräckliga investeringarna under 1960-talet verkar ogynnsamt i förhållande till våra konkurrentländer. Konkurrensen på världsmarknaden är så hård att det sannerligen vill till att den svenska industrin ges möjligheter att hävda sig i konkurrensen. Både svårigheten att kunna konkurrera på exportmarknaden och svårigheten att kunna behålla hemmamarknaden åt svensk industri gör sig gällande om vår konkurrenskraft inte är tillräcklig.

Nu har detta påtalats under mer än tio år, och regeringen har faktiskt vid åtskilliga tillfällen instämt i propåerna, men man har inte lyckats föra en sådan politik att det blivit möjligt att öka industriinvesteringarna i önskvärd grad.

Jag skall inte tala om de andra åtgärder som föreslagits och berörts i flera anföranden tidigare, utan jag skall bara avslutningsvis säga några ord om de mindre företagens problem. Ett mindre företag arbetar ofta med en ganska enkel administrationsapparat, och det är kanske en styrka när det gäller att hävda sig mot de större. Men ett arbete som ganska mycket hindrar dessa företagare i deras verksamhet är allt uppgiftslämnande och uppbördsarbete som måste utföras. Statistik är bra och nödvändig i många fall, men man bör ytterst noga överväga om en begärd uppgift

verkligen är nödvändig eller om den kommer att bli till sådan nytta att den bör infordras. Så långt det är möjligt bör också företagen slippa att fungera som statens uppbördsmän för socialavgifter och annat som de nu har hand om. Jag vet inte hur långt man kan nå i det avseendet, men jag tror att de mindre företagen nu får offra bra mycket av sin tid åt dessa uppgifter. Därför bör man på centralt håll vara aktsam med vad man begär in och vilka uppgifter man lägger på företagen.

Vi har under lång tid fått tillämpa hårda kreditrestriktioner, som i synnerhet åren 1969–1970 drabbade de mindre och medelstora företagen mycket hårt. För den stora huvuddelen av industriinvesteringarna svarade de största företagen. Börsbolagens fasta investeringar steg med 25–30 procent i volym 1969–1970. De mindre och medelstora företagen måste till följd av den ekonomiska politikens utformning minska sina investeringar kraftigt 1969 och särskilt 1970. Nedgången har beräknats till 10–25 procent, räknat på investeringsnivån under 1970. Hårdast träffades företag med 10–200 anställda.

De mindre företagens tillväxtmöjligheter är obestridligen av stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Men de utvecklingsmöjligheter som de representerar har inte tillvaratagits på tillfredsställande sätt. Ändå utgör de ett så pass stort antal av de svenska företagen. De negativa konsekvenserna härav blir allvarligare i ett läge då vi som nu ofrånkomligen måste stärka handelsbalansen väsentligt. Det är till mycket stor del de mindre och medelstora företagen som har att på hemmamarknaden klara konkurrensen med importen. Många mindre företag har en viktig funktion som underleverantörer åt de stora exportföretagen och utgör på det sättet en förutsättning för en exportframryckning. Det måste också förutsättas att den exportökning som nu eftersträvas nödvändiggör att de mindre företagen i ökad utsträckning går ut på exportmarknaderna. Men detta har alltså i väsentlig grad försvärats genom den investeringsbroms som på grund av den ekonomiska politikens utformning satts på de mindre och medelstora företagen.

För att tillväxt och sysselsättning skall kunna klaras är det alltså nödvändigt att den ekonomiska politiken och kreditpolitiken utformas så att de mindre och medelstora företagen ges tillräckliga investeringsmöjligheter.

Jag behöver inte understryka att det höga diskontot naturligtvis verkar försvårande, i synnerhet för de mindre företagen. Det förvånade mig att statsministern i dag nämnde att en sänkt ränta skulle medföra ett stort kapitalutflöde. Jag förstår inte alls logiken i detta. En räntesänkning vore naturligtvis ytterligt befogad.

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Det är väl ganska naturligt i en politisk situation som den nuvarande med en beklagligt stor arbetslöshet och hotande kriser på näringslivets område, att de ekonomiska problemen kommer i förgrunden. Och det är så gott som uteslutande sådana problem som hittills har behandlats i denna allmänpolitiska debatt.

Bland de frågor inom andra avsnitt av samhällslivet som under flera år varit i blickpunkten är också de som rör skolan. Orsakerna är många, men

kanske inte minst att vår skola under det senaste decenniet varit föremål för en omvandling och förändring större än någonsin.

Mycket har kritiserats i fråga om skolan, en del med rätta. Det är viktigt att vara beslutande myndigheter tar allvarligt på sådana problem och inte minst ser till att full överensstämmelse råder mellan av riksdagen fastställda mål och läroplaner och den administrativa uppföljningen vid landets olika skolinstitutioner.

Kritiken mot vår nuvarande skola har också fört fram frågan om inrättande av alternativa skolor. Jag vill gärna lägga några synpunkter på det.

”Kyrcan och församlingen skall gemensamt ge kristen fostran”, sade statsrådet Sven Moberg i pastor John Hedlunds korstagsstält i Gislaved någon kväll i september månad. ”Skolan skall i första hand”, fortsatte han. ”ge kunskaper och bildning och möjligheter att själv bedöma, inte minst när det gäller livsåskådningstrågor. Sedan får samfundet själva vädja till de unga och presentera sitt alternativ.”

Jag tycker att det var ett rätt och riktigt svar som statsrådet Moberg gav på John Hedlunds frågor, och jag kan helt instämma med honom. Låt mig få göra ännu ett citat: ”Skolan ger byggstenarna som behövs för att eleverna skall kunna bygga upp en livsåskådning. Församlingarna kan i sin verksamhet sedan styra och påverka byggandet i kristen anda.” – Det är ett uttalande av en rektor vid grundskolan.

1962 och 1969 års riksdagsbeslut om grundskolan går tillbaka till 1919 års undervisningsplan. Vi som ivrar för att skolan skall ge en så fullvärdig och riktig undervisning som möjligt, inte minst i fråga om religionskunskapen, är mycket lyhörda för den positiva kritik som förs fram härvidlag. Men vi är angelägna att betona att den målsättning och de läroplaner som riksdagarna 1962 och 1969 fastställde för grundskolan ger underlag och vägledning för en ä Bibels grund uppbyggd undervisning om kristendomen och en samlad bild av Jesus, hans liv och verk, hans förkunnelse och betydelse.

Men är det inte en fara i att ämnesnamnet har blivit ändrat från kristendoms kunskap till religionskunskap? Jag vill svara: I denna tid av internationalism, då länder och folk förs närmare varandra, måste helt naturligt undervisning ges även om andra religioner. Det viktigaste är givetvis ämnets innehåll. Och i fråga om detta framhåller läroplanen för grundskolan klart att tyngdpunkten skall ligga på kristendomen, den i vårt land och i västerns länder dominerande religionen. ”Bibeln skall ha en central plats. Eleverna bör få en omedelbar bekantskap med Bibeln så snart deras läsfärdighet tillåter. Biblar bör finnas i tillräckligt antal för individuellt bruk från och med årskurs 3.” – Det är ett citat ur läroplanen 1969.

Från en del håll har man uttryckt farhågor för den objektiva undervisningen. Vad den innebär har klart och tydligt utsagts: ”Undervisningen skall vara objektiv, dvs. saklig och allsidig.” I Mälavsnittet heter det: ”Undervisningen/i religionskunskap/ skall vara vidsynt och objektiv i den meningen att den meddelar sakliga kunskaper om olika tros- och livsåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning.”

Men får då undervisningen inte påverka eleverna? Jo, en undervisning som inte påverkar finns inte. Men här gäller det en auktoritativ påverkan till en viss åskådning. Skolöverstyrelsens chef Jonas Orring skriver i boken *Med engagemang och saklighet*: "Det är självfallet av stort värde för undervisningen om läraren personligen är engagerad i de frågor det gäller. Naturligtvis finns det heller alls inga krav på att läraren skall dölja sitt engagemang och hemlighålla sin övertygelse för eleverna."

Det är värt att göra ännu ett citat ur själva läroplanen, s. 177: "Elevernas upplevelser av bibeltexterna kan tänkas påverka deras inställning och åskådning. Detta är helt förenligt med kravet på objektivitet."

Nu behandlas religionskunskapen som ett orienteringsämne bland de andra orienteringsämnena. Från lärarhåll har man betygat att detta haft en vitaliserande och välgörande inverkan på ämnets status och metodiska förnyelse. Naturligtvis måste läraren noga planera uppdelningen, så att exempelvis religionskunskapen får den tid som är avdelad för ämnet. Vad här sagt gäller låg- och mellanstadierna. Själva bibelundervisningen kommer att ges ämnesbunden i koncentrationsundervisningens form.

Läroböckerna som ges ut skall naturligtvis vara utformade helt enligt läroplanerna. Att så inte alltid är fallet visade den interpellation till utbildningsministern som jag framställde i våras. Det hade framkommit att en lärobok för religionskunskapen i årskurs 4 godkänts av läroboksnämnden för praktisk prövning oaktat hela den del av ämnet som enligt läroplan 69 skall läsas ämnesbundet, nämligen bibelkunskapen, saknades. Läroboksnämnden och skolöverstyrelsen måste noga bevaka denna aspekt. Det ligger makt uppå att de lokala skolstyrelserna liksom rektor och lärare i ämnet ser till att de bästa läroböckerna, överensstämmande med läroplanen, användes.

Grundtanken i den svenska skolan är att den skall vara öppen för alla, oavsett föräldrarnas religiösa värderingar. Jag tillfrågades en gång vid uppvaktning för grundskoleutredningen, om jag inte kunde tänka mig att kristendomsundervisningen i skolan gjordes frivillig. Jag svarade nej. Den skall komma alla som inte erhållit befrielse till del. Varje pojke och flicka, som går ut i livet från grundskolan, skall ha med sig en form av kunskap om religionerna men framför allt om kristendomen, en kunskap som kyrka och samfund sedan får bygga vidare på.

Vår svenska skola – och då också dess religionsundervisning – står öppen för alla: för invandrabarn, för andra barn som gästar vårt land och naturligtvis för alla svenska barn. Ingen behöver känna sig utstött på grund av religion eller livsåskådning.

Man propagerar nu för alternativa skolor och tänker då främst på speciella kristna skolor. Men skulle inte följden av sådana bli, att man där visserligen skulle nå fromma föräldrars barn men att dessa skulle bli isolerade i ett kristet "getto" och avgränsade från övriga kamrater?

Kanske skulle rent av religionskunskapen helt försvinna från schemat i den "profana" skolan. Därigenom skulle måhända majoriteten av vårt svenska folk aldrig få någon kristendomsundervisning.

Men säger man – kyrkor och samfund kunde själva ordna sådan undervisning. Därom är inget att säga, om man själv bekostar sådan

undervisning. Och jag förutsätter att om de fastställda läroplanerna följs i dylika skolor, statsbidrag skulle kunna utgå. Skolöverstyrelsen skall nu godkänna läroplanerna, och avviker dessa i större grad från den allmänna skolans lär inte bidrag beviljas.

Inom de olika religionerna har det i alla tider funnits människor som velat isolera sig och dra sig bort från "världen". Men inte har man i längden kunnat skydda sina barn för yttre påverkan. Den kristna inriktningen är ju enligt Mästaren själv "i världen men icke av världen".

Jag skulle vilja råda: tag inte bort ur skolans värld den viktiga aspekt som religionen är! En elev från ett ateistiskt hem bör ha chansen att upptäcka kristendomen. Skolan kan ge den chansen, om den inte göres religionslös. Låt oss i stället hjälpas åt att göra undervisningen så god och saklig som möjligt — då också med läroböcker som står i överensstämmelse med de fastställda läroplanerna.

Innan jag lämnar frågan om en alternativ skola, vill jag ta ännu ett citat. I sin proposition till 1962 års riksdag om grundskolan gjorde ecklesiastikminister Edenman ett klart och riktigt uttalande. Jag syftar på orden: "Respekten för sanning och rätt, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till odelad personlig integritet representerar så omistliga tillgångar, att de kan sägas utgöra några av de grundvärden som måste bestämma skolans mål och inriktning."

Denna ecklesiastikministerns definition av skolans mål har en god parallell i grundskolans läroplan, där det heter: "Genom sin etiska fostran skall skolan ge eleven en god uppfattning om de moraliska normer som måste gälla i samlevnaden mellan människor och som bär upp rättsordningen i ett demokratiskt samhälle."

Med sådana auktoritativa uttalanden, godkända av riksdagen, går det inte att komma förbi betydelsen av fasta normer — också när det gäller ungdomens fostran.

Ännu ett problem på detta område väntar nu vid dörren. Jag syftar på förskolan. Den frågan har inte ännu kommit på riksdagens bord, men barnstugeutredningen arbetar med densamma. I direktiven till barnstugeutredningen anges att ansvaret för barnens fostran, tillsyn och vård vilar i första hand på hemmet. Föräldrarna måste ta sin del av ansvaret men också tillåtas att göra sin mening hörd i fråga om barnens fostran. De bör ha inflytande på hur målformuleringen för förskolan fastställs och förverkligas. De bör också själva få avgöra om deras barn skall inskrivas i den allmänna förskolan eller i annan likvärdig förskola eller fostras i hemmet.

Ett utbrett föräldraintresse är att barn i de lägre åldrarna skall ges en kristen fostran. Gallupinstitutet gjorde nyligen en undersökning härom på uppdrag av Samkristna skolnämnden. På frågan "Vill ni att era barn skall få en kristen fostran?" var det 73 procent av föräldrarna som svarade ja. Detta visar att när formerna för förskolan nu utreds bör man också lägga fram alternativa förslag om förskolan i så mätto att redan belintlig verksamhet på detta område — jag tänker på kyrkans barntimmar, frikyrkornas daghem etc. — också kan få fortsätta att fungera. Framför allt bör föräldrarna vara med och bestämma hur barnets fostran under dessa två så känsliga år före skolåldern skall läggas upp. Och vill

föräldrarna själva ha barnen hemma, så må de ej heller förmenas detta.

Jag har velat framföra dessa synpunkter och hoppas att när frågan om förskolan kommer inför riksdagen hänsyn skall tagas också till dem.

Herr NORDSTRANDII (m):

Herr talman! Någon måste ju i en i det närmaste tom kammare avsluta dagens del av den allmänpolitiska debatten, och med halvtolvtiden som gränsmärke förefaller det som om den uppgiften fallit på min hårda lott.

Med anknytning till den ekonomiska debatt som hittills dominerat meningsutbytet här i kammaren skulle jag med tanke på utbildningssituationen i landet just nu, men med andra infallsvinklar än herr Nelanders, vilja ställa frågan: Vad kommer vi att få råd med för skolans del i fortsättningen? Frågan är så mycket mer berättigad som statsministern i sitt inledningsanförande i dag nämnde utbildningen som en av de samhällssektorer regeringen satsat speciellt på. Men han glömde, säkerligen med avsikt, att beröra det obehagliga faktum att utbildningsexplosionen under det gångna decenniet samtidigt blivit en nästan okontrollerad och okalkylerad utgiftsexplosion.

Det kan nu bli fråga om att gå den dystra vägen från reformtopp till reformstopp. Den ekonomiska snålblästen torde därvid även komma att svepa fram över redan på papperet beslutade men ännu inte sakligt genomförda reformer. Stat och kommun är här inte ense, allra minst i fråga om kostnadsfördelningen. Skolans julafton – om jag får uttrycka mig så – är över, och nu är det i stället den kärva verkligheten i form av kraven på kostnadsreduceringar och ett större mått av ekonomiskt tänkande som gör sig påmind.

Lärarna som på fältet skall omsätta reformernas intentioner i skolans levande liv står här, och jag förstår dem till fullo, milt uttryckt förvånade och besvikna, ja nästan med en känsla av att vara övergivna.

Hälften av den kommunala skatteökningen går till ökade skolkostnader som fyrdubblats under den senaste tioårsperioden. Det är en chockartad och oväntad utveckling för kommunerna, bl. a. därför att statsmakterna aldrig kostnadsberäknat de nya skollöfverna, grundskolan och gymnasieskolan. De varnande röster som då höjdes sökte man tysta och man lyckades. De höga förväntningarna på de nya skollöfverna som skapats hos allmänheten kommer inte, det tycks man tro inom kommunerna och även inom Kommunförbundet, att kunna uppfyllas. Ute i kommunerna klarar man inte situationen som den ser ut i dag, och att införa en allmän förskola, säger man, är inte att tänka på såvida inte staten står för hela kostnaden. Något måste göras, menar man, men vad? Då attackerar man framför allt läromedelssidan. Där skall sparas!

Det är ju möjligt att man då det gäller läromedel och pedagogisk utrustning hittills inte varit tillräckligt kostnadsmedveten. Men å andra sidan är det nödvändigt att påpeka att skolreformerna på sikt står och faller med tillgången på effektiva och individualiserade läromedel.

Reformerar man måste man också betala tiolerna. Och värst av allt är när man smiter runt hörnet på det sättet att man skyller misslyckandena på lärarna. Jag erinrar om statsrådet Myrdals nu nästan klassiska påstående att vi inte får en ny skola förrän den nuvarande generationen lärare dött ut!

Nr 119

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

De finansiella bekymren på statsidan skimrade igenom i utbildningsministerns anförande i Sundsvall läromsistens rörande den fortsatta utbyggnaden av speciallärarutbildningen. Nu har tydligen specialundervisningen blivit för effektiv och för populär. Så stor del av grundskolans elever behöver inte specialundervisningen, ansåg sig utbildningsministern kunna fastställa, jag vet inte på vilka grunder. Tvärtom är det ju en grundtanke i hela lgr 69, dvs. läroplanen för grundskolan, att praktiskt taget alla elever i grundskolan förutsätts kräva sitt speciella hänsynstagande. Till den grundtanken anslöt sig givetvis, menar jag, utbildningsministern och skolöverstyrelsen.

Men hur kan man då hoppas på specialundervisningen som är en av de åtgärder som skall finnas bland skolans möjligheter för att individuellt anpassa studierna? Skall utbildningspolitikernas visioner och tankegångar inte tas på allvar? Kan man fråga sig. Skolöverstyrelsen proklamerar att vi inte har råd att i tillräcklig omfattning bygga nya skollokaler, anpassade efter de nya läroplanerna. Kommunerna har inte råd att ge tillräckliga resurser på bl. a. läromedelssidan, och nu har vi inte heller råd att använda oss av samordnad specialundervisning i den utsträckning som bedömts behövlig ute på fältet. Vad blir kvar? Stora klasser, hårt sammanhållna och för många elever alltför teoretiserande.

Statsministern sade sig i dag tidigt ha siat om att 1970-talet skulle komma att bli en renässans för det praktiska yrkesarbetets värde och värdighet. Jag hoppas också att det måtte bli så. Men varför har man då i ett missriktat teoretiseringsnit till den grad utarmat grundskolans högstadium på inslag av sådana undervisningsmoment som skulle kunna befrämja just denna pånyttfödelse av det praktiska yrkesarbetet? Undra på att undervisningsresultaten inte blir de bästa. Individiden försvinner i kollektivet. Den nya skolan har betydande brister – låt oss erkänna det. En av de allvarligaste är att den eftersträvade individualiseringen inte har realiserats. Att döma av de tidstecken jag nu har redovisat kommer den inte heller att realiseras inom överskådlig tid. Lärarna kan – även om de fick ta igen sig under den av utbildningsministern högeligen gillade lockouten – inte göra underverk, allra minst i en organisation och med arbetsmöjligheter som inte har utformats med individualiseringen som riktämne.

I detta sammanhang kan det vara av intresse att åter anknyta till statsministerns inledningsanförande i dag, till den högstämde proklamationen om att regeringen helhjärtat stöder löntagarnas krav på större inflytande över arbetets utformning och arbetsplatsens miljö – så föll orden. Av ett sådant inflytande har de som arbetar i skolans tjänst inte sett mycket. Och inte har de funnit något stöd hos det departement och det ämbetsverk under vilka de sorterar. Vad som kommit dem till del är snarare hård och obönhörlig styrning inte bara i lönefrågor och därutöver klander, snubbor och förmäna att få tjänstgöra som syndabockar för misslyckade reformförsök. Få privata arbetsgivare skulle uppföra sig som den statliga utbildningshuvudmannen. Så är det med regeringens helhjärtade stöd åt statliga löntagare, i varje fall på skolsidan.

Utöver den ekonomiska åtstramningen och farhågorna för än värre sådana har det olycksaliga relativa betygssystemet inom skolan och PUKAS-systemet inom högskolan stor skuld i den oro, besvikelse och

arbetsolust, öppen och latent, som för närvarande präglar delar av undervisningsväsendet. Det förslag till nytt betygssystem som för närvarande remissbehandlas måste därför hälsas med tillfredsställelse, även om det förvisso inte kan godtas i sin helhet i föreliggande utformning. Men vägen till en bättre ordning är kanske anvisad genom målrelateringsprincipen. Man skall få betyg för vad man presterar och inte på några andra grunder, utan något sneglande på så och så många procent femmor, treor eller ettor.

Vad utbildningsministern nu har att göra är, som jag ser det, att snarast möjligt dra konsekvenserna av det relativa betygssystemets misslyckande och lägga en proposition om nya grunder för skolans betygsättning. Jag förutsätter faktiskt att frågan går till riksdagen och inte avgörs på administrativ väg. Den är av en sådan storleksordning och har en sådan samhällsbetydelse att den inte får behandlas allenast i departement och ämbetsverk.

Formerna för och effekten av betygsättningen, framför allt i gymnasieskolan, har en mycket vid verkan. Därmed sammanhänger bl. a. tillträdet till högre studier. Vart har frågan om kraven för tillträde till dessa studier, som kompetensutredningen behandlade, tagit vägen efter remisstidens utgång? När kommer propositionen? 1968 års utbildningsutredning, U 68, arbetar som om kompetensutredningens majoritetsförslag redan vore lag. Och det är det förvisso inte.

Som kunde förutses har också PUKAS-systemet blivit nåttopp ett fiasko – vrak på sophögen, kallar Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning det. Utan att ta till så starka ord måste man dock, anser jag, utdöma systemet sådant det för närvarande fungerar. Aviserade liberaliseringar av systemet hjälper inte. Det har tjänat ut, om det nu någonsin varit till en egentlig nytta.

Utbildningsministern förefaller själv - även om det måste kosta på - ha uppgivit hoppet om systemet. Hans tröst må vara att P i PUKAS står för Palme, den dåvarande utbildningsministern - också ett sätt att bli herostratiskt ryktbar. Nu förefaller PUKAS skola skyfflas över till 1968 års utbildningsutredning - U 68, där allt skall hamna - för att definitivt dödförklaras. Det är i och för sig gott och väl, men det tar sin tid. Vad vill utbildningsministern - det skulle jag vilja fråga honom, men jag får göra det när jag träffar honom nästa gång; det går inte i dag - ha under tiden omfattande en femårsperiod eller mer? Skall vi låtsas som om PUKAS inte existerar?

Det är inte någon överdrift, till sist, att hänföra utbildningen i vårt land till de mest betydande samhällsfunktionerna. En och en halv miljon människor, elever, lärare och andra, är sysselsatta inom utbildningsväsendet. Miljardbelopp omsättes. Reformers beslutats men genomföres stundtals endast till hälften. Andra kan inte förverkligas. Flera misslyckas praktiskt taget helt.

Utbildningen är definitivt den samhällsfunktion som haft den mest lavinartade utvecklingen, och det är naturligtvis ett positivt faktum. Utbildning är en av de mest räntabla investeringar som kan göras. Men det är ett arbetsfält som fordrar en noggrann planering och uppföljning, kontinuerligt och inte ryckvis, under ständigt hänsynstagande till den

Nr 119

Onsdagen den
3 november 1971

*Allmänpolitisk
debatt*

ekonomiska tillväxttakten. Häri har det brustit mycket och brister enligt mitt förmenande fortfarande mycket i den socialdemokratiska skolpolitiken, signerad av herrar Edenman, Palme och Carlsson. Till de brister jag i dag dragit fram kan läggas fler, men till dem en annan gång!

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen till morgondagens sammanträde.

§ 2 Kammaren åtskildes kl. 23.37.

In fidem
BENGT LAMBE

/Solveig Gemert